

מדינת ישראל
משרד הרווחה ושירותים החברתיים
אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה

צעירים בישראל – בעיות,

צרכים ושירותים –

תמונת מצב ומבט לעתיד

פרופ' יוסף קטן

יולי 2009

WWW.MOLSA.GOV.IL

תוכן עניינים

- I. פתח דבר
- II. הקדמה
- III. אוכלוסיית הצעירים בישראל - בעיות וצרכים
  - רקע כללי
  - מאפייני הצעירים בסיכון
  - נתונים על היקף אוכלוסיית הצעירים בסיכון
  - החשיבות שבמתן מענים הולמים לצרכי הצעירים בסיכון
- IV. מיפוי הארגונים העוסקים באספקת שירותים לצעירים
  - משרדי ממשלה וגופים ממשלתיים אחרים
  - הרשויות המקומיות
  - עמותות
  - קרנות
- V. פעילויות הארגונים המספקים שירותים לצעירים
  - השירותים המסופקים על ידי משרדי ממשלה וגופים ממשלתיים אחרים
  - השירותים המסופקים על ידי מחלקות הרווחה ומחלקות אחרות ברשות המקומית
  - השירותים המסופקים על ידי מרכזי הצעירים
  - השירותים המסופקים על ידי עמותות וקרנות
- VI. היקף ההוצאה לשירותים לצעירים
- VII. השירותים לצעירים בישראל – מבט מסכם
- VIII. המלצות לפעולה
- IX. סיכום
- X. רשימת מקורות

I. פתח דבר

בהכנת מסמך זה נטלתי על עצמי משימה שמורכבותה הרבה נחשפה בפני רק לאחר שהתחלתי באיסוף החומר. אחת ההנחות העיקריות שהניעה במידה רבה את היוזמה של מר נחום איצקוביץ, מנכ"ל משרד הרווחה והשירותים החברתיים, להכין מסמך זה הייתה שצורכיהם ובעיותיהם של הצעירים בישראל אינם זוכים להתייחסות הולמת וכי הטיפול בצעירים מחייב הערכות שונה. כבר עם תחילת איסוף המידע לצורך הכנת המסמך, שכלל מפגש של נציגי שירותים לצעירים במרכז טאוב, ביקורים בשירותים לצעירים, ראיונות עם עובדים, עיון בפירסומים ובדו"חות מחקר וסקירת אתרי אינטרנט רבים, הסתבר לי כי בנושא הצעירים עוסקים ארגונים רבים (שרובם עוסקים גם באוכלוסיות נוספות) הפועלים בנפרד או בשיתוף פעולה ביניהם וכי בתחום זה קיימות יוזמות רבות ועל כן, כפי שיובהר במסמך, הבעיה אותה ראוי להדגיש אינה העדר ארגונים העוסקים בתחום זה או היעדר רצון לטפל בצעירים, אלא הערכות לא הולמת של ארגונים אלו וכיסוי חלקי ביותר שהם מספקים לצורכי הצעירים. כיסוי מלא של פעילות כל הארגונים האלו והחברויות ביניהם היה בלתי אפשרי בטווח הזמן והמשאבים שעמדו לרשותי. ברצוני לציין על כן שהמסמך אינו מתיימר לתאר את כל הפעילות בתחום זה אלא להצביע על מאפייניה העיקריים.

ברצוני להתנצל על כן מראש בפני הארגונים שפעולותיהן אינן מתוארות במסמך זה או מתוארות בצורה חלקית.

ברצוני להודות למרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית שהכנת המסמך נעשתה במסגרתו, לשלי אוסטרו שסייעה לי בכישרון רב באיסוף המידע, לכל המרואיינים, לד"ר יוסי כורזים מהאגף לתכנון מחקר והכשרה במשרד הרווחה, לעמירם קלאוס, אהרון שאבי ודינה שלום מהשירות לנוער וצעירים ולחיותה שנבל מהשירות לנוער וצעירות במשרד הרווחה והשירותים החברתיים על הערותיהם המועילות לטיטות קודמות של המסמך.

המסמך הוא עם זאת על אחריותי הבלעדית

יוסף קטן

II. הקדמה

מטרתו של מסמך זה היא להציג את צורכי הצעירים* בישראל, לתאר את מערכות השירותים המספקות מענים לצרכים אלו, להצביע על היעדר ההלימה בין צורכי הצעירים לבין המענים המסופקים להם ולהציע דרכים לשיפור המצב. המסמך מתייחס לאוכלוסייה בגילאי 18-30 המוגדרת במרבית הפרסומים המקצועיים כאוכלוסיית הצעירים.

המסמך הוזמן אמנם על ידי המנהל הכללי של משרד הרווחה והשירותים החברתיים ומיועד אליו. הוא מתמקד על כן בעיקר בצעירים בסיכון הנזקקים לסיוע של שירותי הרווחה, אך מתייחס גם לכלל הצעירים וצורכיהם. המימצאים המוצגים בו הם על כן משמעותיים לגבי התיפקוד של משרד הרווחה והשירותים החברתיים, משרדי ממשלה אחרים, רשויות מקומיות וארגונים לא-ממשלתיים.

ההנחה הבסיסית העומדת ברקע של מסמך זה היא שהצעירים מהווים אוכלוסייה בעלת צרכים מיוחדים המחייבים התייחסות מיוחדת של השירותים החברתיים ובכללם שירותי הרווחה האישיים. הנחה זו המקובלת גם במדינות מפותחות אחרות מנוגדת לתפיסה שעם הגיעו לגיל 18 אמור הפרט לסיים את תקופת ההתבגרות שלו ולהפוך לבוגר עצמאי מבחינה רגשית וכלכלית. החוק בישראל הקובע חובת גיוס בגיל 18 וחוקים נוספים משקפים תפיסה זו.

הבסיס להנחה המכוונת מסמך זה הוא ששינויים חברתיים, כלכליים ותרבותיים שונים טשטשו את המעבר החד מהתבגרות לצעירות. בשלב חיים זה הפרט כבר אינו מתבגר אמנם, אך מבחינות שונות הוא עדיין אינו בוגר. יתר על כן, דווקא תקופת המעבר וטישטוש הגבולות מציבים בפני הפרט אתגרים שונים שעם חלק מהם קשה לו להתמודד בכוחות עצמו והוא נזקק על כן לסיוע של גורמים נוספים ובכללם שירותי הרווחה.

כבר לפני למעלה מ-30 שנה הכיר משרד הסעד (משרד הרווחה כיום) בבעיות הייחודיות של אוכלוסיית הצעירים ובצורך לטפל בהן. בנאום התקציב של שר הסעד דאז זבולון המר ז"ל בכנסת במרץ 1976 בו הציג את מדיניות משרדו הוא ציין "שכבת גילאי 20-30 היא שכבה שלמה שכמעט אין לה מטפל. לשכת הסעד אינה ערוכה להגיע אליהם והם שוקעים ושוקעים, לעיתים מדמים הנער והנערה שהם יינשאו ויפתח לפנייהם עולם חדש ורחב יותר, אך עד מהרה הם מוצאים עצמם שוקעים בבזבז יותר ויותר, הוא בבית הוריו והיא בבית הוריה והילדים בתווך, אין מגורים ואין פרנסה.

---

* השימוש במונח צעירים במסמך מתייחס גם לצעירות אלא אם כן מצויין אחרת.

הפעולות החלקיות שנעשו הן בפתרונות דיור והן בהקמת מעונות יום ובטיפול קהילתי, ברוכות וחיוניות, אך זו עדיין טיפה בים המצוקה הזאת של הצעירים הגורפת איתה בעיות אישיות, גירושין, בריונות ואלימות, סמים, זנות ושאר מצוקות וחטאים."

השאלה היא האם כיום, לאחר תקופה כה ארוכה, חל שינוי בתמונת המצב אותה שירטט השר ומתממשת הציפייה שצורכי אוכלוסיית הצעירים יזכו למענה הולם? המסמך מספק שני מענים לציפייה זו, האחד אופטימי והשני פסימי.

המסר הפסימי הוא שצעירים רבים נמצאים במצבי סיכון שונים אך רק שיעור קטן מהם זוכים למענה ולו חלקי לצורכיהם. המסר האופטימי הוא שארגונים שונים, ובכללם משרדי ממשלה, חלק מהרשויות המקומיות, ארגונים וולונטריים וקרנות מפעילים ומממנים תוכניות שהוכיחו את יכולתן להתמודד בהצלחה עם חלק מבעיותיהם של צעירים אלו. אך תוכניות אלו מופעלות בהיקף מוגבל, מכסות רק חלק קטן מהאוכלוסייה הצעירה ומתייחסות בעיקר לגילאי 18-25.

הציפייה של זבולון המר שהובעה לפני למעלה מ-30 שנים שצורכי הצעירים בישראל יזכו למענה הולם התממשו איפוא במידה חלקית ביותר. המסמך חושף תמונת מצב זו בצורה מפורטת.

המסמך כולל ארבעה חלקים עיקריים: חלקו הראשון מוקדש להצגת צורכי אוכלוסיית הצעירים בישראל ובעיותיה העיקריות, תוך הדגשת צורכיהם של הצעירים בסיכון. בחלקו השני מוצגים הארגונים השונים העוסקים באספקת שירותים לצעירים, בחלקו השלישי מתוארים בקצרה השירותים לצעירים המסופקים על ידי ארגונים אלו, בחלק הרביעי, המסכם את המסמך, מוצגות המסקנות העיקריות אותן ניתן להסיק מתיאור פעילות השירותים ומועלות כמה המלצות המתייחסות בעיקר לפעילות משרד הרווחה והשירותים החברתיים והמחלקות המקומיות לשירותים חברתיים בתחום זה.

המסמך מבוסס על כמה מקורות מידע: ראיון מנהלים ועובדים בשירותים לצעירים (משרדי ממשלה, מחלקות רווחה ברשויות מקומיות, מרכזי צעירים וארגונים וולונטריים), סקירת מידע זמין על פעילות ארגונים המספקים שירותים לצעירים בישראל באינטרנט, סקירת פרסומים ודו"חות בנושא שהוכנו או הוזמנו על ידי גורמים שונים כמו השירות לנוער וצעירים במשרד הרווחה, מכון ברוקדייל, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, המוסד לביטוח לאומי, שתיל וקרן גנדיר ומפגש לצורך דיון על הנושא שנערך במרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל בו השתתפו נציגים של ארגונים שונים העוסקים באספקת שירותים לצעירים בישראל.

III. אוכלוסיית הצעירים בישראל – בעיות וצרכים

1. רקע כללי

לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה היו בישראל ב-2007 כמיליון וחצי צעירים בגילאי 18-30 ומתוכם כ-900 אלף בגילאי 18-25.

התפתחות אישית תקינה של צעירים אלו, חיזוק ומיצוי הפוטנציאל שלהם והשתלבותם בחברה מחייבים השגת כמה יעדים עיקריים:

- השתלבות במסגרות שתאפשרנה לימודים גבוהים ו/או רכישת מקצוע.
- השתלבות בתעסוקה שתבטיח הכנסה הולמת וסיפוק אישי.
- דיור הולם.
- השתלבות במסגרות חברתיות נורמטיביות שתספקנה תחושת שייכות וזהות ותאפשרנה מעורבות חברתית.
- היכולת של הצעירים לממש בהצלחה יעדים אלה מותנית בקיומם של כמה תנאים:
- קיומו של עורף משפחתי ו/או חברתי שמשמעו השתייכות למסגרת משפחתית ו/או חברתית המסוגלת להעניק לצעירים תמיכה מסוגים שונים כגון: תמיכה כלכלית ומורלית, מתן מידע וסיוע ביצירת קשרים.
- השכלה תיכונית מלאה המאפשרת המשך לימודים גבוהים או לפחות השכלה תיכונית חלקית המאפשרת קבלה לקורסים מתקדמים להכשרה מקצועית.
- הכשרה מקצועית המאפשרת השתלבות בתעסוקה הולמת.
- שליטה בשפה העברית ורצוי גם בשפות נוספות כמו אנגלית.
- סיום שירות צבאי או שירות לאומי המהווים בחברה הישראלית גורם מסייע לקבלת הטבות כלכליות שונות, להשתלבות במסגרות של תעסוקה ולימוד ולהתקדמות בהן.
- רקע של התנהגות נורמטיבית ומעורבות ברשתות חברתיות נורמטיביות.
- תכונות, כישורים ומיומנויות אישיות כמו דימוי עצמי גבוה, תחושת חוללות עצמית (self competence), בוחן מציאות ריאלי ומוטיבציה להתקדמות המחזקים את יכולת התמודדות עם אתגרים שונים.
- מצב בריאות הולם (מבחינה פיזית ונפשית).

נתונים חלקיים ממקורות שונים מצביעים על כך שמרבית הצעירים בישראל מצויידיים בכל או במירב המשאבים והמאפיינים האלו והם זקוקים על כן לכל היותר לסיוע חלקי כמו מתן מידע על אפשרויות לימודים, הכשרה מקצועית, תעסוקה ומילגות למימון שכר הלימוד. אך צעירים אחרים אותם אנו מגדירים כצעירים בסיכון חסרים רבים ממשאבים אלה וטעונים בבעיות שונות ולכן התקדמותם והשתלבותם התקינה בחברה מותנית במידה רבה בסיועם של שירותים חברתיים שונים ובכללם שירותי הרווחה המסופקים על ידי המדינה, הרשויות המקומיות וארגונים לא-ממשלתיים. מדובר בצעירים ובצעירות המאופיינים על ידי חלק מהתכונות שיוצגו להלן.

2. מאפייני הצעירים בסיכון

- צעירים חסרי עורף משפחתי ו/או חברתי המסוגל להעניק להם סוגים שונים של תמיכת כמו: סיוע כספי, דיור, גיבוי רגשי ומידע בנושאים שונים.
- צעירים שטופלו בעבר על ידי עובדי השירותים לנערים ונערות במחלקות לשירותים חברתיים ובשירות המבחן לנוער בשל בעיות שונות כמו קשיים בהשתלבות בחברה, התנהגות לא נורמטיבית ועדיין זקוקים לסיוע מסוגים שונים.
- בוגרי פנימיות ומשפחות אומנה שהוצאו מחיק משפחתם בשל קשיים שונים בתיפקודה, סיימו את שהותם במסגרות אלו ומתקשים לשוב למשפחתם בשל היעדר מערך משפחתי תומך ולהשתלב במסגרות חברתיות אחרות בשל היעדר מיומנויות שונות.
- בוגרי "מפתנים" (מרכזי יום לבני נוער בסיכון בגילאי 12-18).
- צעירים שהידרדרו לעולם העבריינות או נמצאים על סף הכניסה לעולם זה (ובכללם צעירים המטופלים על ידי שירות המבחן למבוגרים).
- צעירים אלימים.
- צעירים הסובלים מאלימות (כמו צעירות נפגעות תקיפה מינית).
- צעירים בעלי השכלה נמוכה וחסרי מקצוע המתקשים להשתלב במסגרות לימודים ו/או תעסוקה.
- צעירים שאינם עובדים או עובדים בעבודות לא קבועות ובשכר נמוך.
- צעירים עם קשיים כלכליים.
- צעירים בעלי נכויות פיסיות ונפשיות.

- צעירים בעלי מאפיינים אישיותיים כמו דימוי עצמי נמוך, בעיות הסתגלות וקשיים ביצירת קשרים חברתיים.
- צעירים שלא שירתו בצבא או בשירות לאומי או שלא הצליחו לסיים את שירותם ובכללם צעירים ערביים שרובם מתגוררים באיזורים בפריפריה בהם אפשרויות התעסוקה הן מוגבלות.
- עולים חדשים המתקשים להשתלב במסגרות חברתיות בשל קשיים שונים כמו היעדר עורף משפחתי תומך, אי שליטה בשפה העברית ותחושת הדרה, בעיות אלו בולטות בקרב צעירים בני משפחות עולים מאתיופיה, אך קיימות גם בקרב בני משפחות מארצות חבר העמים.
- אסירים משוחררים המתקשים להשתלב בחברה.
- צעירות שעוסקות בזנות.
- צעירים חסרי בית.
- צעירים מכורים לסמים ולאכזהול.
- צעירים חרדים המתקשים להשתלב באורח החיים של קהילתם או נמצאים בתהליך של פרישה ממנה.
- צעירים שחזרו בשאלה.
- רווקים וזוגות צעירים הנתונים במצבי מצוקה שונים כמו העדר הכנסה או הכנסה נמוכה, חובות כבדים וחוסר דיור.
- אמהות ואבות צעירים המתקשים בניהול תקין של חיי המשפחה ובגידול ילדיהם.
- צעירים בודדים, ובכללם עולים שהגיעו לארץ בגפם וחיילים בודדים.
- אוכלוסיית הצעירים בסיכון כוללת איפוא צעירים בעלי מגוון רחב של מאפיינים הפוגעים ברווחתם ובהשתלבותם התקינה בחברה.

3. נתונים על היקף אוכלוסיית הצעירים בסיכון

הנתונים על מספר הצעירים המאופיינים על ידי התכונות שצויינו לעיל הפוגעות באיכות חייהם ומקשות על התקדמותם האישית והשתלבותם החברתית הם חלקיים וזאת בשל היעדר איסוף שיטתי של נתונים על צורכי הצעירים ובכללם הצעירים בסיכון ומיעוט המחקר בתחום זה. הנתונים הקיימים שיוצגו להלן המבוססים על דיווחים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ושל השירותים

החברתיים וכן על ממצאים של כמה מחקרים חושפים על כן רק חלק מהקשיים הניצבים בפני צעירים רבים.

- השכלה. הנתונים על השכלה המתייחסים לשנת 2007 מצביעים על כך שרק כ-45% מבני 18 הם בעלי תעודת בגרות. שיעור בעלי תעודת הבגרות הוא גבוה הרבה יותר באוכלוסייה היהודית (כ-60% מבני 18) לעומת האוכלוסייה הערבית (כ-30% מבני 18). לרוב המכריע של הצעירים אין אפוא השכלה תיכונית המהווה בעידן הנוכחי תנאי חשוב להתקדמות חברתית ולהשגת תעסוקה הולמת. פערים אלו משתקפים גם בשיעורי המשך הלימודים במוסדות להשכלה גבוהה. ב-2007 שיעור הממשיכים בלימודים בתום 8 שנים מסיום בית ספר תיכון הגיע ביישובים מבוססים ל-73% לעומת 37% ביישובים לא מבוססים (שרבים מהם הם יישובים ערבים).
- תעסוקה. בחינת השתלבות הצעירים בעולם העבודה ב-2006 מראה כי מבין אלו המשתייכים לקבוצת הגיל 23-25 (לאחר סיום השירות הצבאי) כרבע אינם מועסקים. שיעור הבלתי מועסקים הוא גבוה במיוחד בקרב צעירים המאופיינים על ידי התכונות הבאות: השכלה עד 10 שנות לימוד, עולים מאתיופיה ותושבי יישובים בדרום הארץ ובצפונה שרבים מהם משתייכים למגזר הערבי. יישובים אלו מאופיינים במחסור במקומות תעסוקה. ניתן להניח כי התעצמות האבטלה בשנת 2009 החריפה תמונת מצב זו.
- שירות צבאי. לפי דיווחי אגף כוח אדם בצה"ל, ב-2008 הגיע שיעור הלא-מתגייסים לצה"ל מתוך חייבי הגיוס ל-26% בקרב הגברים ול-44% בקרב הנשים. שיעור המקבלים פטור משירות מסיבות דתיות הוא 11% בקרב הגברים ו-36% בקרב הנשים. שיעור הלא מתגייסים הוא גבוה בקרב בוגרי השירותים לנערים ונערות בסיכון. שיעור הגברים הנושרים מהצבא במהלך השירות מסיבות של אי הסתגלות ובעיות רפואיות מגיע לכ-14%, כלומר שיעור גבוה ביותר של גברים ונשים אינו מתגייס כלל לצה"ל או לא מצליח להשלים את השירות. נתונים אלו אינם כוללים כמובן את הצעירים הערבים שאינם חייבים בגיוס.
- קשיי קליטה. בישראל חיים כיום כ-260 אלף צעירים עולים (בעיקר ממדינות חבר העמים לשעבר ומאתיופיה) שרבים מהם מתמודדים עם קשיי קליטה שונים המקשים על השתלבותם בחברה הישראלית..

- עבריינות. ב-2008 כ-42% (כ-4,300) מהמופנים לשירות המבחן למבוגרים היו צעירים שביצעו עבירות שונות כמו: אלימות, כולל אלימות נגד זקנים, עבירות רכוש, עבירות תנועה ושימוש בסמים. הצעירים תופסים אפוא נתח נכבד ביותר מאוכלוסיית העבריינים בישראל.
- התמכרויות. ב-2008 כ-40% מהמטופלים בשירותים למכורים לסמים ולאalkohol היו צעירים. בוגרי שירותים לבני נוער בסיכון. מידע על צעירים שהיו מטופלים בשירותים לבני נוער בסיכון מצביע על כך שרבים מהם מתקשים להתמודד בהצלחה עם אתגרים הקשורים למעבר לחיים בוגרים. אחוזים גבוהים מהם אינם מתגייסים לצבא או אינם מסיימים את השירות (כ-50% מהנערים וכ-85% מהנערות). רבים מהם אינם משתתפים באופן קבוע בשוק העבודה ואלה שעובדים משתכרים שכר נמוך. חלק גדול מצעירים אלו אף מדווח על היעדר תמיכה הן מהשירותים הפורמליים והן ממשפחותיהם וממסגרות תמיכה לא-פורמליות אחרות.
- בוגרי מסגרות חוץ-ביתיות. שני מחקרים שנערכו לאחרונה על ידי בנבנישתי וזעירא התמקדו בבעיותיהם ובצורכיהם של בוגרי מסגרות חוץ-ביתיות. הראשון עסק במידת ההכנה לחיים של מתבגרים הנמצאים על סף סיום שהותם בפנימיות ובמשפחות אומנה אליהן נשלחו על ידי גורמי הרווחה ובכפרי נוער (פנימיות חינוכיות). המחקר התבסס על דיווחי העובדים הסוציאליים במסגרות הרווחה ועל דיווחי המדריכים בכפרי הנוער.
- העובדים הסוציאליים והעובדים האחרים זיהו אצל רבים מהמתבגרים בכל שלושת המסגרות צרכים במיגוון של תחומים הקשורים לחייהם לאחר סיום שהותם במסגרות אלו כמו: היזקקות לסיוע כספי לצורך המשך לימודים, הצורך בסיוע בחיפוש עבודה ובאיתור אפשרויות של הכשרה מקצועית, הצורך בהכנה לשירות הצבאי, היזקקות לסיוע בתחום המגורים והצורך בתמיכה פסיכוסוציאלית. ככלל, אצל המתבגרים בכפרי הנוער זוהו צרכים פחותים מאשר אצל המתבגרים בפנימיות הרווחה ובמשפחות האומנה. פער זה בלט בכל התחומים מלבד בתחום המשך הלימודים.
- המחקר השני בדק את מצבם של בוגרי הפנימיות החינוכיות מספר שנים לאחר סיום שהות במסגרת זו. ממצאי המחקר מציגים תמונה חיובית ביותר של מצב מרבית הבוגרים. רובם המכריע קיבלו תעודת בגרות וסיימו שירות צבאי מלא. לרובם המכריע גם מקום מגורים קבוע והכנסה קבועה, אם כי נמוכה מהשכר הממוצע במשק. לרוב הבוגרים מסגרות משפחתיות תקינות והם משתייכים לרשתות חברתיות נורמטיביות. עם זאת המחקר איתר קבוצה הכוללת כ-10% מהבוגרים שמצבם מהבחינות שצויינו לעיל אינו משביע רצון. מימצאי המחקר גם

מצביעים על כך שיוצאי אתיופיה מהווים את הקבוצה החלשה ביותר בקרב הבוגרים אם כי מצבם טוב יותר ממצבם של צעירים יוצאי אתיופיה שלא היו במסגרת פנימיתיות. הנתונים שהוצגו לעיל מצביעים איפוא על שיעורים גבוהים של צעירים המאופיינים על ידי אחת או כמה מהתכונות הבאות: היעדר תעודת בגרות, חוסר תעסוקה, הכנסה נמוכה, אי סיום שירות צבאי, קשיי קליטה, עבריינות והתמכרות. אחת הקבוצות בהן בולטות בעיות אלו היא של צעירים יוצאי אתיופיה.

עם זאת המידע הקיים על ההשלכות האפשריות של חלק ממאפיינים אלו על הצעירים הוא חלקי. לדוגמא: ההנחה המקובלת היא אומנם שאי סיום שירות צבאי עשוי לפגוע בסיכויי הצעירים להשתלב בחברה, אך אין מידע מחקרי מהימן על כך. יתר על כן, אין גם מידע מבוסס על מספר הצעירים בסיכון ובכללם משפחות צעירות המאופיינים על ידי בעיות וצרכים שונים שצוינו לעיל המחייבות התייחסות של שירותי הרווחה. קיים אומנם מידע חלקי על הבעיות והצרכים של האוכלוסייה המטופלת על ידי השירותים לנוער ולצעירים ולנערות וצעירות, אך אין התייחסות ספציפית לצעירים ולצעירות. ראוי לציין שההערכה המקובלת במשרד הרווחה והשירותים החברתיים היא שכ-200 אלף צעירים בישראל כלולים בקטגוריה של צעירים בסיכון הזקוקים לסיוע שירותי הרווחה. אליהם יש להוסיף את מאות אלפי הצעירים הזקוקים לסיוע חלקי וזמני משירותים חברתיים אחרים כמו מתן מידע על אפשרויות לימודים, הכשרה מקצועית, תעסוקה והיצע של מילגות.

4. החשיבות שבמתן מענים הולמים לצורכי הצעירים בסיכון

אוכלוסיית הצעירים ובמיוחד הצעירים בסיכון מציבה אפוא אתגר רציני ביותר בפני משרדי הממשלה, הרשויות המקומיות וארגונים לא-ממשלתיים העוסקים באספקת שירותים חברתיים לאוכלוסיות שונות.

העדר התייחסות הולמת לאוכלוסייה זו ולצרכיה היא בעייתית מכמה בחינות. ראשית, רבים מהצעירים סובלים מאיכות חיים נמוכה ביותר וזקוקים לסיוע. שנית, מדובר בצעירים שמסכנים במצבם ובהתנהגותם את סביבתם החברתית והקהילתית ומשפיעים לשלילה על בני נוער וצעירים אחרים. שלישית, רבים מצעירים אלה יהפכו תוך שנים ספורות לראשי משפחות ולהורים לילדים (חלקם כבר נשואים והורים לילדים) והתנהגותם עלולה על כן להשפיע על התפתחות ילדיהם. ושלישית, אי השתלבות הצעירים במסגרות לימודיות, תעסוקתיות וחברתיות הולמות מביאה

לאובדן של הון אנושי וחברתי יקר. למדינה ולרשויות המקומיות יש על כן מחויבות להתייחס לאוכלוסיית הצעירים ולספק מעני לצרכיה.

המסמך מבקש לבחון בהקשר זה כמה סוגיות מרכזיות: האם הממשלה והרשויות המקומיות ממלאים את מחויבותם ונענים לאתגר אותו מציבה אוכלוסיית הצעירים? האם הם מספקים שירותים הולמים העונים לצרכים השונים של הצעירים? מה מידת מעורבותם של ארגונים לא-ממשלתיים בזירה זו?

החלק הבא יוקדש למיפוי הארגונים המספקים שירותים לצעירים.

IV. מיפוי הארגונים העוסקים באספקת שירותים לצעירים

בישראל פועלים סוגים שונים של ארגונים (משרדי ממשלה, רשויות מקומיות וארגונים וולונטריים). ארגונים אלו המספקים מגוון רחב של שירותים לצעירים ימופו להלן.

1. משרדי ממשלה וגופים ממשלתיים אחרים

המשרד הממשלתי המרכזי הכולל את הצעירים בסיכון בטווח אחריותו הוא משרד הרווחה והשירותים החברתיים. באגף לשירותי תקון במשרד זה פועלים מספר גורמים המספקים שירותים לצעירים באופן ישיר ועקיף (באמצעות מחלקות הרווחה ברשויות המקומיות וארגונים אחרים): השירות לנוער וצעירים, השירות לנערות וצעירות, שירות המבחן למבוגרים המטפל באוכלוסייה מגיל 18 ומעלה (רבים מהמטופלים של שירות המבחן הם, כפי שצויין לעיל, צעירים בגילאי 18-30), השירות להתמכרויות ורשות חסות הנוער. במסגרת האגף לשירותים חברתיים אישיים עוסקים בצעירים ובמשפחות צעירות השירות לרווחת הפרט והשירות לילד ונוער.

המוסד לביטוח לאומי הקשור למשרד זה מסייע במימון מספר תוכניות לצעירים כמו תוכניות השתלבות בתעסוקה ובהבטחת הכנסה לצעירים הזכאים לכך..

במסגרת משרד הביטחון פועלת היחידה להכוונת חיילים משוחררים המסייעת בצורות שונות לחיילים המשתחררים מהצבא ושירתו לפחות שנה אחת. משרד הקליטה מספק שירותים שונים כולל סיוע כלכלי לצעירים עולים ובכללם לסטודנטים. משרד הבינוי והשיכון מקיים במספר שכונות מצוקה בישראל את פרויקט שיקום השכונות שבין כלל פעולותיו הוא מפעיל באופן עצמאי ובשיתוף עם גורמים אחרים תוכניות שמטרתן לסייע לצעירים המתגוררים בשכונות אלו. משרד החינוך מתרכז בעיקר במימון תוכניות להשלמת השכלה לצעירים ולאחרונה החל בתכנון תוכניות סיוע לצעירים בוגרי פנימיות חינוכיות.

משרד התעשייה המסחר והתעסוקה מציע תוכניות הכשרה מקצועית ובכללן תוכניות ספציפיות לצעירים ובכללם צעירים חרדים. במסגרת המשרד פועל שירות התעסוקה המספק תעסוקה לאוכלוסיות שונות ובכללן לצעירים.

משרד ראש הממשלה. הרשות לקידום מעמד האישה הייתה מעורבת בייזום וביישום תוכנית לשיקום נשים (ובכללן צעירות) העוסקות בזנות. עם הקמת הממשלה החדשה מונתה ח"כ גילה גמליאל לסגן שר במשרד ראש הממשלה בנושא נשים וצעירים, אך עד כה אין מידע על פעולותיה בתחום הצעירים.

הרשות למלחמה בסמים ובאלכוהול יוזמת פיתוח ויישום תוכניות שונות המיועדות לאוכלוסיות שונות, ובכללן צעירים, המיועדות להאבק בשימוש בסמים ובאלכוהול.

ראוי לציין כי משרדים אלו מספקים שירותים ייחודיים להם, אך הם מפעילים גם תוכניות שונות בשיתוף עם גורמים אחרים ממשלתיים ולא ממשלתיים (הגורמים הלא ממשלתיים יצוינו להלן).. למשרדים כמו משרד הבריאות ומשרד התרבות והספורט אין תוכניות ספציפיות המיועדות לצעירים.

חברה ממשלתית המפעילה תוכניות שונות לצעירים היא חברת המתנ"סים, המסייעת להפעלת מאות מתנ"סים בכל רחבי הארץ.

הרשות הממשלתית לשיקום האסיר עוסקת בפיתוח וביישום תוכניות שונות לשיקום אסירים (ובכללם אסירים צעירים) בעת שהותם במאסר ולאחר שחרורם.

2. הרשויות המקומיות

חלק מהרשויות המקומיות מספקות שירותים לצעירים הן במסגרת מחלקות הרווחה המקומיות (השירותים לנערים וצעירים ולנערות וצעירות ושירותים נוספים כמו השירותים לילד ונוער ולפרט ולמשפחה) והן במסגרות מקומיות אחרות הפועלות בחלק קטן מהיישובים (כמו מחלקות מיוחדות לצעירים, יחידות סיוע לחיילים משוחררים או יועצים מיוחדים לצעירים הפועלים בכפיפות לראש הרשות). שירותים נוספים לצעירים מסופקים במסגרת תוכניות המשותפות לרשויות מקומיות ולגורמי נוספים כמו משרדי ממשלה, קרנות, ארגונים וולונטריים וארגונים עסקיים.

3. ארגונים לא-ממשלתיים

את הארגונים הלא-ממשלתיים (בעיקר ארגוני מגזר שלישי) הפועלים בתחום הצעירים ניתן לחלק לחמישה סוגים עיקריים:

א. ארגונים יהודיים בינלאומיים הפועלים במגוון רחב של תחומים ובכללם תחום הצעירים.

- ב. ארגונים המספקים שירותים לאוכלוסיות שונות ובכללם לצעירים.
- ג. ארגונים המספקים שירותים לצעירים בלבד.
- ד. ארגונים שהוקמו על ידי צעירים (להלן: ארגוני צעירים) המספקים סיוע לאוכלוסיות שונות ובכללן לצעירים.
- ה. ארגונים שהוקמו על ידי צעירים המתרכזים באספקת סיוע לצעירים (חברי הארגונים וצעירים נוספים).

בקטגוריה הראשונה ניתן לכלול ארגונים כמו הגיוינט והסוכנות היהודית. ארגון הגיוינט הוא אחד הגורמים הפעילים ביותר כיום בישראל בתחום השירותים לצעירים. הוא מפעיל במשותף עם גורמים אחרים (משרד הקליטה, משרד הביטחון, משרד הרווחה והשירותים החברתיים, משרד החינוך ומשרד הבינוי והשיכון) את מרכזי הצעירים, המהווים כיום גורם מרכזי בישראל הפועל בתחום השירותים לצעירים ואת מסד הקליטה העוסק בקליטת עולים ומפעיל תוכניות שונות לשילוב עולים צעירים. יחידות בת של הגיוינט כמו תנופה בתעסוקה (ת.ב.ת.) ואשלים (שהם ארגונים שהוקמו במשותף על ידי גיוינט וממשלת ישראל), מפעילים אף הם בשיתוף עם ארגונים אחרים, תוכניות שונות המתמקדות בין השאר באוכלוסיית הצעירים.

הסוכנות היהודית מציעה סיוע לסטודנטים עולים ולחיילים בודדים ותומכת בתוכניות שונות המסייעות לצעירים עולים המבוצעים על ידי גורמים אחרים, כמו תוכנית קדמ"א (קידום מוכנות אישית) המיועדת לסייע להשתלבות בלימודים ובתעסוקה של צעירים יוצאי אתיופיה בגילאי 17-25.

בקטגוריה השנייה ניתן לכלול עמותות כמו עלם, המתרכזת בעיקר באספקת שירותים לבני נוער, שתיל העוסקת בעיקר ביעוץ לארגונים וולונטריים המספקים שירותים לאוכלוסיות חלשות ועוסקים בסינוור עבורם ובשינוי חברתי, בעצמי המפעילה תוכניות לקידום השתלבות בתעסוקה המיועדות לאוכלוסיות שונות, רוח נשית המתרכזת בקידום כלכלי וחברתי של נשים נפגעות אלימות, החצר הנשית המציעה סיוע ותמיכה מסוגים שונים לנערות וצעירות תושבות יפו, ילדים בסיכוי - המועצה לילדי פנימיות המסייעת לילדים החוסים בפנימיות ולבוגרי פנימיות, אפשר המתרכזת בעיקר בסיוע לילדים ולבני נוער, גוונים הפועלת בשדרות ומסייעת לקבוצות גיל שונות, צעירים יוזמים עתיד הפועלת לקידום הקהילה הדוברת רוסית בישראל ומפעילה פרויקטים חברתיים שונים למען נוער וצעירים עולים, האגודה הישראלית למען עולי אתיופיה והתאחדויות עולים שונות המסייעות לעולים מקבוצות גיל שונות ובכללן צעירים, ודרור והלל העוסקות בסיוע

לחוזרים בשאלה שרבים מהם צעירים. ראוי לציין כי משרדי ממשלה שונים משתתפים במימון חלק גדול מהתוכניות המבוצעות על ידי רבות מהעמותות.

בקטגוריה השלישית ניתן לכלול ארגונים כמו כיוונים המסייע לאוכלוסיות שונות של צעירים כמו צעירים נכים, וחיים בפלוס המסייע לצעירים בניהול תקציבם האישי.

בקטגוריה הרביעית כלולים ארגוני צעירים כמו גרעינים של צעירים (בודדים ומשפחות) הכוללים בין השאר בוגרי תנועות נוער וסטודנטים המתגוררים ביישובים בפריפריה ובשכונות מצוקה ומושיטים לתושביהן צורות שונות של סיוע כמו הדרכת תלמידים וסיוע להורים (כמו גרעין של צעירים המסייע לקהילה האתיופית בגדרה), קואופרטיב של צעירים הפועל בשכונת שפירא בתל אביב ומארגן בין השאר אספקת מזון לתושביה, קהילות שח"ף ועמותות מקומיות (כמו עמותת בירוחם) שהוקמו ביישובים שונים על ידי צעירים ומושיטות סיוע לצעירים אך גם לאוכלוסיות נוספות ביישוב, ומעגלי צדק המגן על זכויות של עובדים במקומות עבודה (כמו מלצרים במסעדות, שרובם צעירים).

בקטגוריה החמישית כלולים ארגוני צעירים המתמקדים בסיוע לצעירים כמו ארגוני סטודנטים באוניברסיטאות ובמכללות וארגונים של בוגרי תנועות הנוער. ארגונים אלה עוסקים בנושאים שונים כמו קידום האינטרסים של הצעירים וסיוע להם בתחומים שונים כמו פיתוח מנהיגות, ארגון פעילות חברתית, קידום השכלה, השתלבות בעבודה ועזרה בדיר.

בשתי הקטגוריות האחרונות מצויים כ-200 ארגוני צעירים הפועלים בכל רחבי הארץ.

4. קרנות

מספר קרנות מגלות פעילות מיוחדת בתחום הצעירים. ביניהן ניתן לציין את קרן גנדיר, קרן רש"י, קרן אריסון, קרן מוזס-וולפוביץ, קרן גרוס, קרן אורן, קרן קהילות ומגבית קנדה. חלק מהקרנות כמו קרן גנדיר נתמכות על ידי ארגונים עיסקיים. הקרנות יוזמות ומעודדות פיתוח שירותים שונים לצעירים המסופקים בעיקר על ידי עמותות. רבות מהן אף מעניקות מילגות לימודים, בעיקר לסטודנטים במוסדות להשכלה גבוהה. מספר קרנות כמו קרן אריסון מספקות שירותים ישירים לאוכלוסיות שונות ובכללן לצעירים. השירותים כוללים בין השאר סיוע כלכלי וייעוץ.

מיפוי הארגונים העוסקים באספקת שירותים שונים לצעירים ותחומי עיסוקם מצביע על כמה מאפיינים מרכזיים:

- מספר משרדי ממשלה מטפלים באוכלוסיית הצעירים. בתוך משרד הרווחה עוסקים בצעירים אגפים ומחלקות שונות, אין עם זאת מסגרת ארגונית ייחודית העוסקת באוכלוסייה זו.

- רשויות מקומיות בודדות פיתחו שירותים ייחודיים לצעירים. במחלקות הרווחה המספקות שירותים לצעירים (מדובר במרבית המחלקות אך לא בכולן). השירותים משולבים מבחינה ארגונית עם השירותים לבני נוער ונערות ואותם עובדים מספקים שירותים לבני נוער וצעירים (אחד ההסברים למצב זה הוא המספר הקטן של עובדים במחלקות הפועלות ביישובים קטנים ובינוניים).
- ארגון ג'וינט ישראל הוא ייחודי כארגון לא-ממשלתי ארצי מרכזי שפיתח מסגרת ארגונית – תחום הצעירים – העוסקת באופן בלעדי בפיתוח ובמימון חלקי של אספקת שירותים ייחודיים לאוכלוסייה זו.
- בשנים האחרונות גדל מספר הארגונים הוולונטריים הארציים והמקומיים הפועלים בתחום הצעירים ומספקים להם שירותים שונים. עם זאת, מרבית הארגונים המתמקדים לא רק באוכלוסיית הצעירים אלא גם באוכלוסיות נוספות כמו בני נוער. יתר על כן, ביישובים עירוניים לא מעטים אין אף ארגון וולונטרי המתרכז באוכלוסיית הצעירים.
- בשנים האחרונות הולכת וגוברת התופעה של ארגונים שהוקמו על ידי צעירים ומפעילים תוכניות המיועדות הן לצעירים והן לאוכלוסיות נוספות.
- מעורבות ארגונים המשתייכים למיגזר העסקי בתחום הצעירים משתקפת בעיקר בתמיכה בקרנות כמו קרן גנדיר התומכות בהקמת ובפיתוח שירותים לצעירים.
נראה אפוא שקיימת פרישה רחבה של ארגונים המנסים בדרכים שונות לספק מענים לצרכים שונים של הצעירים בישראל. ראוי עם זאת להעלות ולבחון בהקשר זה כמה סוגיות:
מהם השירותים המסופקים על ידי ארגונים אלו? האם השירותים אכן מגיעים לצעירים המנותקים הנזקקים ביותר להם? האם הם מספקים מענים הולמים לצורכיהם? מה הן הבעיות העיקריות המאפיינות את תפקיד הארגונים השונים? מה מידת שיתוף הפעולה ביניהם? בחלק הבא של המסמך ייעשה ניסיון לספק מענה לשאלות אלו.

V. פעילויות הארגונים בתחום הצעירים

כפי שצויין לעיל קיימים בישראל ארגונים רבים המספקים סוגים שונים של שירותים לצעירים. במסמך זה נסתפק בסקירה קצרה ותמציתית של פעילות הארגונים ובהעלאת הבעיות העיקריות המאפיינות את פעילותם.

1. השירותים המסופקים על ידי משרדי ממשלה וגופים ממשלתיים

א. משרד הרווחה והשירותים החברתיים

במשרד הרווחה והשירותים החברתיים מרוכז הטיפול בצעירים בסיכון בעיקר באגף התקון שבמסגרתו פועלות כמה מסגרות המטפלות בצעירים ובאוכלוסיות נוספות.

(1) **שירות המבחן למבוגרים.** שירות זה מטפל באופן ישיר בצעירים עוברי חוק שהטיפול בהם הועבר אליו בתוקף צו של בית משפט. כפי שצויין לעיל, קרוב למחצית מהמטופלים במסגרת שירות המבחן הם צעירים בגילאי 18-30. בנוסף לתפקידים של אבחון, כתיבת תסקירים לבתי משפט, ביצוע צווי שירות לתועלת הציבור וצווי פיקוח ומעצר, שירות המבחן מנסה לסייע לצעירים אלה לשנות את דפוסי התנהגותם, להתנהג בצורה נורמטיבית ולהשתלב בחברה באמצעות הפעלת התערבויות שונות בהן מושם דגש רב על טיפול קבוצתי וייעוץ פרטני כולל טיפולים בצעירים אלימים ובעברייני מין. ראוי לציין כי צעירים אלו מקבלים במקביל שירותים גם מגורמים אחרים כמו מחלקות הרווחה המקומיות.

(2) **השירות לנוער ולצעירים.** שירות זה מנחה את פעילות היחידות לנוער ולצעירים הפועלות בכ- 150 מחלקות רווחה ברשויות המקומיות ויוזם ומסייע בפיתוח וביישום שירותים שונים לאוכלוסיות אלו בתחומי הייעוץ והתמיכה האישית, התעסוקה, השלמת השכלה, השתלבות בצבא וסיוע בדיוור. הצעירים המטופלים על ידי מחלקות הרווחה הם בעיקר בגילאי 18-25.

(3) **השירות לנערות וצעירות.** שירות זה מנחה את פעילות היחידות לנערות ולצעירות הפועלות בכ- 170 מחלקות רווחה מקומיות ויוזם ומשתתף בפיתוח תוכניות ושירותים לצעירות הכוללים מתן ייעוץ ותמיכה אישית, הכנה לשירות בצה"ל, סיוע בהשתלבות בעבודה, סיוע בדיוור, סיוע לנפגעות אונס ותקיפה מינית ותוכניות נוספות לליווי צעירות בצעדיהן לקראת חיים עצמאיים כמו תוכנית "זינוק" שתואר בהמשך ותוכנית לחילוץ צעירות מעיסוק בזנות. הצעירות המטופלות על ידי מחלקות הרווחה הן בעיקר בגילאי 18-25.

(4) **השירות להתמכרויות.** השירות מנחה את פעילות מחלקות הרווחה בתחום זה ויוזם פיתוח שירותים שונים לטיפול בצעירים מתמכרים כמו מרכזי טיפול הפועלים בשעות היום והערב, הוסטלים והתוכנית לגמילה במלכישוע.

(5) **רשות חסות הנוער.** רשות זו מטפלת אומנם בקטינים עד גיל 18 המופנים למעונותיה על ידי רשויות החוק, אך היא פיתחה מספר שירותים המיועדים לנערים חוסים חסרי עורף משפחתי אשר בסיועם שהותם במעון נותרים ללא מסגרת אליה יוכלו לחזור. שירותים אלו כוללים:

דירות מעבר בהן שוהים הצעירים עד להשתלבותם בקהילה. הצעירים מנהלים בדירה אורח חיים עצמאי, אך הם מלווים על ידי עובד החסות לצורך מתן סוגים שונים של סיוע כאשר הדבר מתבקש וליווי בוגרי מעונות הרשות במהלך השתלבותם בקהילה על ידי עובדי הרשות המושיטים להם סוגים שונים של סיוע.

6) **גורמים נוספים במשרד העוסקים בין שאר פעולותיהם גם בפרטים ובמשפחות צעירות הם השירות לרווחת הפרט והמשפחה והשירות לילד ונוער** הפועלים במסגרת האגף לשירותים חברתיים ואישיים. השירות לרווחת הפרט והמשפחה מסייע בייזום ובמימון מספר תוכניות המיועדות בעיקר למשפחות צעירות, והמבוצעות במספר יישובים על ידי מחלקות הרווחה או ארגונים אחרים, כמו תוכנית "דרור" המספקת ליווי וסיוע אינטנסיבי תומך בעיקר למשפחות צעירות המצויות במצבי מצוקה שונים ותוכניות הדרכה מיוחדות למשפחות צעירות. ראוי לציין שהסיוע הכספי של המשרד לתוכנית "דרור" שהופעלה במספר יישובים הופסקה לפני כשנה והיא מופעלת כיום בשני יישובים בלבד (ראשון לציון ורמת גן) במימון הרשויות עצמן. השירות גם מעורב בפיתוח וביישום תוכניות שונות המיועדות לפרטים ומשפחות המשתייכים לקבוצות גיל שונות, ובכללן צעירים וצעירות, כמו התוכניות לשיקום זונות. השירות לילד ונוער מסייע בפיתוח ובמימון שירותים שונים לילדים כמו מעונות רב תכליתיים, פנימיות יום, מועדוניות ומשפחתונים. השירות גם מסייע בפיתוח ובמימון מרכזי ילדים-הורים וקבוצות הדרכה להורים. רבות מהמשפחות הנהנות משירותים אלו, המיועדים לכלל המשפחות להן יש ילדים, הן משפחות צעירות. ראוי גם לציין שבמסגרת היוזמה לפיתוח שירותים לילדים, שהונעה בעקבות המלצות ועדת שמיד, נמצאים בשלב של פיתוח והקמה שירותים שונים כמו מרכזים לגיל הרך המספקים שירותים למשפחות צעירות רבות (מרכזים כאלה כבר פועלים במספר יישובים).

ב. המשרד לקליטת עלייה

המשרד לקליטת העלייה מושיט סוגים שונים של סיוע לצעירים עולים הן באמצעות הלשכות האיזוריות שלו והן באמצעות פיתוח תוכניות עם גורמים נוספים כמו המרכזים לצעירים הפועלים בכמה יישובים. הסיוע כולל בין השאר: מתן מידע, ייעוץ, סיוע בדיוור ותמיכה כספית.

במסגרת המשרד פועל גם מינהל הסטודנטים התומך בלימודיהם האקדמיים של סטודנטים עולים (שרובם המכריע הם צעירים), בעיקר באמצעות מתן מידע, ייעוץ ותמיכה כספית והפנייה למקורות תמיכה נוספים (כמו קרנות המסייעות לסטודנטים יוצאי אתיופיה).

ג. משרד הבינוי והשיכון

משרד הבינוי והשיכון באמצעות פרויקט שיקום השכונות שפעל החל מסוף שנות ה-70 של המאה הקודמת במספר רב של שכונות מצוקה, מילא בעבר תפקיד מרכזי באספקת שירותים שונים לצעירים שהתגוררו בשכונות אלו. תפקיד מרכזי זה השתקף בין השאר בייזום ובהפעלת תוכנית +18 שסיפקה לצעירים סוגים שונים של סיוע (השתלבות בלימודים ובתעסוקה, עידוד מעורבות חברתית וכדומה). עם צמצום פעילותו של פרויקט שיקום השכונות בשנים האחרונות בוטלה למעשה תוכנית +18. עם זאת, המשרד ממשיך להפעיל ביוזמתו ובשיתוף עם גורמים אחרים מספר תוכניות סיוע לצעירים ביישובים בהם הוא עדיין פועל. דוגמא מובהקת לתוכנית בה שותף המשרד היא תוכנית הישגים הפועלת בכ-40 יישובים שרובם ממוקמים בפריפריה. רוב היישובים הם יהודים, אך התוכנית פועלת גם ביישובים ערבים כמו נצרת ורהט.

יוזמת התוכנית הייתה המועצה להשכלה גבוהה ושותפים בה בנוסף למשרד כמה ארגונים נוספים כמו ג'וינט ישראל. התוכנית גם נתמכת על ידי משרדי החינוך והביטחון, הסוכנות היהודית וכמה קרנות. תוכנית זו מציעה לצעירים סוגים שונים של סיוע הכוללים בין השאר: הפנייה ללימודים באוניברסיטאות ובמכללות, סדנאות הכנה ללימודים, סדנאות לפיתוח מיומנויות למידה, קורסי הכנה לבחינה הפסיכומטרית, הפנייה לאבחונים תעסוקתיים, ייעוץ והפנייה לקבלת מילגות וסדנאות העצמה. כתוצאה מפעילות התוכנית השתלבו בלימודים גבוהים כ-10,000 צעירים בעיקר מיישובים בפריפריה.

המשרד גם יזם כמה תוכניות נוספות כמו תוכנית "צעירים בונים" שיושמה בדימונה, התוכנית מיועדת לסייע לצעירים במצבי סיכון למצות את הפוטנציאל שלהם באמצעות רכישת מקצוע (בתחום הבניין), השתלבות בעבודה ובאמצעותה השתלבות בקהילה ובחברה. בתוכנית שותפים כמה משרדי ממשלה נוספים (הרווחה והתמ"ת), עיריית דימונה, המשרד לביטוח לאומי, ג'וינט ישראל והקרן לעידוד הבנייה של התאחדות הקבלנים.

המשרד גם שותף במרכזים לפיתוח ההון האנושי הפועלים במספר יישובים והמסייעים בקידום ההשכלה והתעסוקה של תושביהם ובכללם צעירים.

ד. משרד הביטחון

במסגרת משרד הביטחון פועלת היחידה להכוונת חיילים משוחררים העוסקת בהענקת סוגים שונים של סיוע לאוכלוסייה זו כמו ייעוץ והכוון אישי תעסוקתי ולימודי, מתן מידע על זכויות שונות, סיוע בהשתלבות בשוק העבודה, מתן הלוואות בתנאים מועדפים וסיוע במימון לימודים במסגרות שונות. הבסיס לפעילות היחידה הוא החוק להכוונת חיילים משוחררים.

ה. משרד התעשייה המסחר והתעסוקה (התמ"ת)

משרד התמ"ת מסייע בייזום ובמימון תוכניות הכשרה מקצועית לצעירים כמו תוכנית "פרנסה בכבוד" המתרכזת בשילוב אברכים בעבודה ותוכנית "צופיה" המתרכזת בשילוב בוגרות סמינרים חרדיים בעבודה ותוכניות מיוחדות המיועדות לצעירים יוצאי אתיופיה. התוכניות מבוצעות בשיתוף ארגון ת.ב.ת. (תנופה בתעסוקה) המשותף לגוינט ולממשלת ישראל.

ו. משרד החינוך

האגף לחינוך מבוגרים במשרד מממן תוכניות שונות להשלמת השכלה לצעירים המבוצעות על ידי גופים שונים כמו המתנ"סים המינהל לחינוך התיישבותי ועליית הנוער האחראים על פעילות הפנימיות החינוכיות עוסקים עתה בפיתוח תוכניות סיוע לבוגרי הפנימיות הנזקקים לכך (תוכניות פעולה המבוצעות בהקשר לפנימיות הרווחה יתוארו בהמשך).

במשרד החינוך פועל גם מינהל חברה ונוער המתמקד במתן שירותים לבני נוער.

ז. צה"ל

צה"ל מושיט סיוע לחיילים הנזקקים לכך (חיילים בודדים, חיילים ממשפחות במצוקה, חיילים עם בעיות הסתגלות לשירות הצבאי) באמצעות יחידות תנאי שירות וקציני בריאות הנפש (קב"נים).

ח. המוסד לביטוח לאומי

תוכניות הביטחון הסוציאלי של המוסד לביטוח לאומי כמו הבטחת הכנסה, קיצבאות נכות, קיצבאות אבטלה וכדומה כוללות גם צעירים, אם כי אין התייחסות מיוחדת לאוכלוסייה זו. (ראוי לציין שצעירים בגילאי 18-21 אינם זכאים לסיוע במסגרת החוק להבטחת הכנסה).

המוסד לביטוח לאומי מסייע באופן ספציפי לאוכלוסיית הצעירים באמצעות הקרנות שהוא מפעיל המושיטות סיוע כספי (בדרך כלל חלקי וזמני) למימון תוכנית שונות המיועדות לאוכלוסייה זו כמו תוכניות של ת.ב.ת. המיועדות לסייע בהשתלבות צעירים בתעסוקה

ותוכנית של עמותת ילדים בסיכוי המסייעת לבוגרי פנימיות חסרי עורף משפחתי (התוכניות יתוארו בהמשך).

ט. המתנ"סים (מרכזי תרבות נופש וספורט)

בחלק מהמתנ"סים הפועלים במרבית היישובים העירוניים בישראל מופעלות תוכניות לצעירים כמו מרכזי השכלה ותוכנית מועדוני "רעים" המיועדת לצעירים הסובלים מבעיות תקשורת ולקויות למידה והמופעלת בלמעלה מ-30 יישובים.

גופים ממשלתיים נוספים מספקים שירותים לאוכלוסיות שונות ובכללם לצעירים, אך ללא התייחסות ייחודית לצרכיה ולבעיותיה של אוכלוסייה זו הם משרדי הבריאות והתרבות.

מספר משרדי ממשלה מעורבים אפוא באספקת שירותים לצעירים התואמים את תחומי אחריותם. חריגה מדפוס זה מאפיינת את משרד הבינוי והשיכון שבמסגרת פרויקט שיקום השכונות מציע שירותים החופפים את פעילותם של משרדים אחרים כמו משרדי הרווחה והחינוך. רבים מהשירותים מסופקים באמצעות הרשויות המקומיות וארגונים אחרים. התיאום בין משרדי הממשלה בתחום השירותים לצעירים הוא חלקי. אין כיום כל גוף בין-משרדי המתאם את פעילות משרדי הממשלה בתחום הצעירים.

2. השירותים המסופקים על ידי מחלקות הרווחה ומחלקות אחרות ברשויות המקומיות

מחלקות הרווחה ומחלקות אחרות (כמו מחלקת החינוך) ברשויות המקומיות אמורות בתוקף אחריותן וסמכותן לספק מענים הולמים לצרכים ולבעיות של אוכלוסיות שונות הנתונות במצוקה ובכללן אוכלוסיית הצעירים תוך שימת דגש על הצעירים במצבי סיכון. לפי דיווח של השירות לנוער ולצעירים במשרד הרווחה והשירותים החברתיים המלווה את פעילות מחלקות הרווחה המקומיות בנושא זה סיפקו בשנת 2008 155 מחלקות שירותים לכ-5,800 צעירים (בישראל פועלות כ-250 רשויות מקומיות). מספר זה של צעירים מטופלים הוא קטן בהשוואה למספר הנערים המטופלים. ב-2008 טופלו על ידי היחידות לנוער וצעירים במחלקות הרווחה כ-20,000 נערים וצעירים כך שהצעירים מהווים כ-30% בלבד מכלל המטופלים. לפי דיווח מקביל של השירות במשרד העוסק בנערות ובצעירות סופקו באותה שנה בכ-170 יישובים שירותים לכ-4,800 צעירות (חלק מהן במגזר הערבי) בכ-180 מחלקות רווחה.

מספר זה של צעירים וצעירות המטופלים על ידי מחלקות הרווחה מהווה נתח קטן ביותר מאוכלוסיית הצעירים בישראל, גם אם נניח שמספר הצעירים והצעירות בעלי צרכים שמחלקות הרווחה אמורות לספק להם מענה מהווה רק חלק קטן מהאוכלוסייה הכוללת של הצעירים (הערכת

משרד הרווחה היא שמדובר בכ-200 אלף צעירים) הרי ששיעור המטופלים הוא נמוך ביותר. עם זאת, יש לקחת בחשבון את העובדה שחלק מהצעירים מטופלים על ידי ארגונים אחרים (פעילותם של ארגונים אלה תיסקר בהמשך המסמך).

בחינת השירותים המסופקים לצעירים במחלקות הרווחה וביחידות אחרות של הרשויות (כמו מחלקות החינוך ויחידות לצעירים הפועלות במספר קטן של רשויות) מראה כי רק בחלק קטן ביותר מהן קיימת התייחסות ספציפית לאוכלוסייה זו המתבטאת בפעילות של עובד או צוות עובדים המתרכזים אך ורק באוכלוסייה זו וביישום תוכניות מיוחדות המספקות מענים לצרכיה הייחודיים. מדובר בעיקר במחלקות רווחה גדולות. ראוי לציין בהקשר זה כי רבות ממחלקות הרווחה הן קטנות ומועסק בהן מספר קטן של עובדים ועל כן הסיכוי שהן יטפלו בצעירים על ידי עובד המתרכז באוכלוסייה זו בלבד הוא נמוך ביותר.

להלן תיסקר בקצרה הפעילות בקרב אוכלוסיית הצעירים המבוצעת בכמה יישובים. הסקירה מיועדת לתת דוגמאות בלבד של פעילות זו ולהצביע על הפוטנציאל הטמון בה ולציין היבטים שונים המשולבים בה והמשפיעים על אופיה וממדיה.

ירושלים

האגף לקידום נוער וצעירים בעירייה פועל בקרב הצעירים בירושלים בכמה מישורים:

- הפעלת עובדים באזורי מצוקה בירושלים, שמלווים את הצעירים המתגוררים בהם באופן אישי מהווים עבורם כתובת לבעיות המתעוררות אצלם ומספקים להם ייעוץ וטיפול.
  - הפעלת תוכניות המיועדות לסייע לצעירים להשתלב בתעסוקה. בין השאר מופעלת תוכנית של מעסיק-ידיד שבמסגרתה מעסיקים מקבלים הנחייה מתאימה ומסייעים להשתלבות הצעירים במפעלים.
  - הפעלת תוכניות שונות להשלמת השכלה.
  - הפעלת מרכז לנפגעי נפש צעירים בו מוצעות להם תוכניות שונות כמו: מפגשים חברתיים ופעילות מוסיקלית ואמנותית.
  - הפעלת קבוצת תמיכה לצעירים שנגמלו מסמים (קבוצת מקבץ). הקבוצה מונחית על ידי עובדת מקצועית וצעיר שנגמל מסמים.
- מנהל האגף בעיריית ירושלים מציין עם זאת כי השירותים המיועדים לצעירים בסיכון מגיעים רק לכ-30% מהם וכי כמעט ואין התייחסות ספציפית לצעירות.

חיפה

המחלקה לנוער צעירים ושירותי תקון בעיריית חיפה מפעילה מגוון רחב של תוכניות שרובן מתמקדות בבני הנוער ומקצתן בצעירים.

התוכניות המתמקדות בצעירים כוללות בין השאר את המרכיבים הבאים:

- ייעוץ וטיפול פרטני וקבוצתי לצעירים בבעיות שונות בהן הם נתקלים.
- הפעלת תוכניות המיועדות לסייע לצעירים להשתלב בעולם העבודה על ידי פיתוח ועידוד מיזמים שונים והשתלבות בקורסים שונים להכשרה מקצועית. אחת הפעילויות המבוצעות במסגרת זו בחיפה ובמספר יישובים נוספים בארץ היא עידוד בני נוער וצעירים להשתלב בקורס מדריכי ספורט בוינגייט. קורס זה מסייע לצעירים להשתלב בתעסוקה כמאמנים ומדריכים בתחום הספורט. כמו כן ראויים לציון קורסים המיועדים להכשיר בני נוער וצעירים לתעסוקה בתחום המיחשוב.
- הפעלת תוכניות שונות להשלמת השכלה.
- הפעלת תוכניות הכנה לגיוס לצה"ל.

לפי הערכת מנהל המחלקה מתגוררים בחיפה כ-3,000 צעירים הזקוקים לסיוע (צעירים הסובלים מקשיי הסתגלות שונים, בעלי השכלה נמוכה, חסרי מקצוע וכן צעירים שהתנהגותם בלתי נורמטיבית), אך המחלקה מצליחה לטפל רק ב-200 מהם (כ-7%).

הרצליה

אגף הרווחה בעיריית הרצליה יזם את הקמת והפעלת פרויקט "זינוק" המיועד לסייע לצעירות בגילאי 18-25 שמסיבות שונות כמו העדר עורף משפחתי תומך לא סיימו את לימודיהן התיכוניים ועל כן יכולתן למצוא את עצמן ולהשתלב במסגרת לימודית או תעסוקתית הולמת היא נמוכה.

הצעירות שנבחרו להשתתף בתוכנית עברו מסלול של שנתיים שכלל כמה מרכיבים עיקריים: ליווי אישי קבוע ואינטנסיבי של עובדת סוציאלית, מפגשים קבוצתיים קבועים אחת לשבוע המונחים על ידי שתי עובדות סוציאליות, אבחונים מקצועיים, בניית תוכנית אישית התואמת את היכולות והשאיפות של הצעירה וסיוע ביישומה. בתוכנית השתתפו 16 צעירות שנבחרו מתוך 50 מועמדות. הצעירות שסיימו את המחזור הראשון של התוכנית נמצאות בשלבים שונים של מימוש תוכניותיהן הכוללים בין השאר: לימודים במכללות, לימודים בקורסים מקצועיים, השלמת בגרות והשתלבות בעבודה. בראשית 2008 נפתח מחזור שני של התוכנית.

התוכנית אומצה על ידי שדולת הנשים והיא מופעלת כיום בארבע ערים נוספות: בת ים, באר שבע, נס ציונה ורמת גן. התוכנית נתמכת על ידי קרן גנדיר, תוכנית תנופה בתעסוקה (ת.ב.ת.) ומשרד הרווחה והשירותים החברתיים.

באר שבע

יחידת הנוער והצעירים באגף הרווחה של עיריית באר שבע מקדישה רק מקצת מזמנה לטיפול בבעיות של אוכלוסיית הצעירים בעיר. המעורבות עם הצעירים כוללת בעיקר הדרכה, ייעוץ וטיפול אישי, מתן מידע בנושאים שונים וקישור ותיווך עם ארגונים אחרים בעיר העוסקים בסיוע לאוכלוסייה זו. מדובר בעיקר בארגונים הבאים:

- מרכז צעירים יישובי, הפועל במתכונת של מרכזי הצעירים ביישובים אחרים בארץ ומציע סיוע בעיקר בתחומי התעסוקה והשלמת השכלה.
  - משרד הקליטה המציע לעולים צעירים סיוע כלכלי ועזרה בדיור.
  - תוכנית הישגים הפועלת במסגרת שיקום שכונות בעיר מטעם משרד הבינוי והשיכון ונתמכת על ידי המועצה להשכלה גבוהה וכמה גורמים נוספים (התוכנית תוארה לעיל). התוכנית פועלת באחת משכונות העיר.
  - שירות התעסוקה המציע קורסי הכשרה מקצועית שונים.
  - משרד הביטחון, היחידה להכוונת חיילים משוחררים.
- ראוי לציין שבבאר שבע פועל במסגרת הרשות המקומית אגף צעירים המסייע בעיקר לאוכלוסיית הצעירים החזקה יותר. פעולותיו כוללות: ירידי תעסוקה, סיוע לחיילים בעת שירותם, מתן מידע על אפשרויות לימודים ותעסוקה ופעולות תרבות שונות. רבות מהפעילויות האלו מבוצעות במסגרת מרכז הצעירים היישובי.

דימונה

יחידת הנוער והצעירים בדימונה הפועלת במסגרת מחלקת הרווחה מפעילה את מרכז אופק המטפל בצעירים בני 18-25 המתקשים להשתלב בצורה תקינה במסגרות חברתיות תקינות ובעולם העבודה, וזאת בשל בעיות שונות כמו: קשיי הסתגלות, רקע של נשירה מלימודים ואי שירות בצבא, מצב כלכלי ירוד, העדר עורף משפחתי תומך ועבירות פליליות. בפעילות עם צעירים אלה מושם דגש חזק על ייעוץ וטיפול אישי, תמיכה והכוונה, וסיוע בהשתלבות בתעסוקה, לאחרונה פיתח המרכז תוכנית

- לשילוב צעירים וצעירות שאינם מתגייסים לצה"ל במסגרת השירות הלאומי, וקישור במידת הצורך לגורמים נוספים הפועלים ביישוב ומסייעים לצעירים כמו משרד הבינוי והשיכון.
- גורמים אלו מפעילים בין השאר את המיזמים הבאים עמם קשורה מחלקת הרווחה:
- צעירים בונים ישראל. מיזם זה שם דגש על קידום אוכלוסיית הצעירים ביישוב וסיוע להשתלבותם בחברה. במסגרת המיזם פותחה תוכנית להכשרת צעירים לתעסוקה בענף הבניין. בתוכנית השתתפו צעירים ובכללם בני קהילת השחורים העברים בדימונה ועולים חדשים שלחלקם עבר פלילי. המחזור הראשון של תוכנית הסתיים ועתה נמצא בשלב של תכנון המחזור השני, כאשר המגמה היא להכשיר צעירים וצעירות למקצועות נוספים ולא רק לענף הבניין.
  - מרכז יעדים. מרכז זה מתרכז בסיוע לצעירים להשתלב בעולם העבודה באמצעות ייעוץ אישי, הכוונה, אספקת מידע ופיתוח תוכניות להכשרה מקצועית.
  - מרכז הישגים. מרכז זה עוסק בסיוע לצעירי היישוב להשתלב במוסדות להשכלה גבוהה (פעילות המרכז הפועל בכמה יישובים תוארה לעיל).
  - מרכז אישה לאישה. במסגרת מרכז זה מופעלות תוכניות מיוחדות לצעירות. פעילות מחלקות הרווחה בתחום הצעירים כפי שהיא משתקפת בדוגמאות דלעיל מאופיינת על ידי כמה תכונות עיקריות:
  - פעילות בחלק מהיישובים. שירותים לנוער וצעירים ולנערות וצעירות פועלים בחלק מהיישובים בלבד.
  - התמקדות באוכלוסיית הנערים והנערות. מחלקות הרווחה מתמקדות בעיקר באוכלוסיית הנערים ומקדישות רק מקצת ממשאביהן הכספיים והאנושיים לאוכלוסיית הצעירים. (רק כ-30% מהמטופלים על ידי השירות לנוער וצעירים הם צעירים בגילאי 18-25).
  - כיסוי חלקי של הצעירים וצורכיהם. בשל המשאבים המוגבלים מחלקות הרווחה מצליחות להגיע רק לחלק קטן ביותר מהצעירים הנזקקים לסיוע ולספק מענה לצרכיהם. אם נאמץ את הערכת משרד הרווחה שקיימים כ-200 אלף צעירים בסיכון ואת העובדה שמחלקות הרווחה מטפלות בכ-10,000 צעירים וצעירות בלבד, הרי שהן מכסות כ-5% בלבד מהאוכלוסייה הזקוקה לסיוע. גם אם הערכת המשרד היא מוגזמת, הרי שהאוכלוסייה "המכוסה" על ידי מחלקות הרווחה מהווה נתח זעיר מהצעירים הזקוקים לסיוע.

- התייחסות מעטה למשפחות צעירות. בחלק ממחלקות הרווחה, קיימת התייחסות לבעיות הייחודיות של משפחות צעירות. תכנית "דרור" המתרכזת בסיוע בתחומים שונים בעיקר למשפחות צעירות פועלת כיום בשני יישובים בלבד (ראשון לציון ורמת גן).
- פיתוח ויישום מיזמים ייחודיים. במספר יישובים מחלקות הרווחה וגורמים עירוניים נוספים פיתחו מיזמים ייחודיים (חלקם בשיתוף עם גורמים נוספים) המספקים מענים לצרכים שונים של צעירים וצעירות בסיכון. עם זאת קיים שוני בין היישובים בסוגי המיזמים, בהיקפם ובמידת הכיסוי שהם מספקים לצורכי הצעירים..
- התפתחות מסגרות מקבילות המספקות שירותים לצעירים. במספר יישובים פועלות במקביל מספר מסגרות המספקות שירותים לצעירים בנוסף למחלקות הרווחה, כמו מרכזי הצעירים ותוכנית הישגים (תוכניות אלו יתוארו בהמשך). מסגרות אלו הפכו להיות גורם מרכזי באספקת שירותים לצעירים אך, כפי שיצויין להלן, הם מתרכזים בעיקר באוכלוסיות חזקות של צעירים.

3. השירותים המסופקים על ידי מרכזי הצעירים

מרכזי הצעירים מהווים התפתחות משמעותית ביותר בתחום השירותים לצעירים בישראל. רובם של מרכזים אלה הוקמו בשנים האחרונות ביוזמת ג'וינט ישראל והם מופעלים בשותפות עם גורמים נוספים השונים מיישוב ליישוב כמו: הרשויות המקומיות, משרדי הרווחה והשירותים החברתיים, הקליטה, הביטחון, הבינוי והשיכון והחינוך, קרנות כמו קרן גנדיר וקרן גרוס ועמותות כמו עלם.

המרכזים פועלים כיום ב-22 יישובים בישראל: אור עקיבא, חדרה, נתניה, פתח תקווה, טירת הכרמל, ירושלים, כפר סבא, אשדוד, באר שבע, ערד, נתיבות, שדרות, דימונה, רמלה, רחובות, קריית ים, קריית שמונה, עכו, עפולה, מגדל העמק, צפת ונצרת עלית. מרכזים נוספים המשרתים צעירים אך גם אוכלוסיות נוספות (מרכזים לפיתוח הון אנושי) הוקמו ביוזמת הרשויות המקומיות וגורמים נוספים כמו משרד הבינוי והשיכון והמועצה להשכלה גבוהה. מרכזים כאלו פועלים ביישובים כמו: אופקים, באר שבע, בית שאן, בת ים, חצור, ירוחם, מעלות וקריית מלאכי. הדגם של מרכז מקומי ייחודי המתמקד בצרכים שונים של אוכלוסיית הצעירים ומנסה לספק להם מענים הופך איפוא לדגם ארגוני מועדף של הקצאת שירותים לצעירים. ראוי לציין שלא ידוע על קיומם של מרכזי צעירים ביישובים ערביים. עם זאת, בשני יישובים בהם קיימת אוכלוסייה דרוזית גדולה – גוליס ושרעם – פועלים מרכזים להכוונת חיילים משוחררים.

רבים מהמרכזים מכונים מרכז צעירים אך לחלקם שמות תואר אחרים, האמורים לשקף את מטרות פעילותם. למשל, בטירת הכרמל, במעלות ובכמה יישובים נוספים הם מכונים: המרכז לפיתוח ההון האנושי, בבת ים – מרכז כיוונים להצלחה, בעפולה – מרכז הכוונה מידע וייעוץ לצעירים, ברמלה – קשתות, מרכז צעירים ומרכז לפיתוח ההון האנושי ובשדרות – מרכז נתיבים להשכלה גבוהה ופיתוח קריירה.

יוזמי פיתוח והקמת המרכזים ומפעיליהם (ג'וינט ישראל, משרד הקליטה ומשרדי ממשלה נוספים) הציבו להם כמה מטרות מרכזיות:

- עידוד השתלבות צעירים במסגרות המקנות השכלה תוך הדגשת ההשכלה הגבוהה. עידוד זה אמור להתבצע באמצעות ייעוץ והכוונה בבחירת מסגרת הולמת של השכלה כמו אוניברסיטה או מכללה ומתן מידע על מילגות וקרנות המציעות סיוע לתלמידים במוסד להכלה גבוהה.
  - עידוד השתלבות צעירים בתעסוקה. עידוד זה אמור להתבצע באמצעות מתן מידע על אפשרויות תעסוקה ומשרות רלוונטיות ומתן כלים המסייעים להשתלבות בעולם העבודה כמו סדנאות לכתיבת קורות חיים, הכנה לראיונות וליווי אישי למקומות עבודה. במספר מרכזים פותחו תוכניות מיוחדות לסיוע לצעירים יוצאי אתיופיה.
  - עידוד מעורבות חברתית. מעורבות זו אמורה להתממש באמצעות עריכת קורסי מנהיגות, עידוד יזמות חברתית ועריכת מפגשים ואירועים חברתיים.
  - סיוע לצעירים עולים. דגש מיוחד מושם בפעילות המרכזים (במיוחד באלו בהם מעורב המשרד לקליטת עלייה) על סיוע לעולים צעירים בתחומים שצויינו לעיל: הצטרפות למסגרות של לימודים ועבודה והשתלבות חברתית. בתוכניות אלו מעורב מסד קליטה שהוקם על ידי ג'וינט ישראל בשיתוף עם משרד הקליטה וכמה משרדי ממשלה נוספים.
- למרות קיומן של מטרות משותפות אלו פעילותן של כל אחד מהמרכזים מותאמת לאופי ולצרכים הייחודיים של הצעירים ביישובים השונים ומושפעת מכושר היזמות והיצירתיות של מנהל/ת המרכז וצוות עובדיו.
- יישום המטרות לובש על כן פנים שונים בכל אחד מן היישובים.
- פעילויות המרכזים לצעירים תודגם באופן חלקי על ידי הצגת התוכניות והפעולות המבוצעות בשלושה מהם:

במרכז הצעירים בטירת הכרמל (המרכז לפיתוח ההון האנושי) הכפוף למחלקת הרווחה המקומית פועל צוות הכולל את מנהלת המרכז, רכזת תעסוקה, רכזת מעורבות חברתית ותרבות, רכזת צעירים ועולים ורכזת פיתוח כוח-אדם והכשרות.

הצוות שם דגש מיוחד על סיוע והדרכה לצעירי היישוב בתחומי ההשכלה והעבודה.

בנוסף לפעילויות הסיוע והייעוץ הקבועות בתחומי הלימודים והתעסוקה, בוצעו במסגרת המרכז בחודשים יולי-ספטמבר 2008 הפעילויות הבאות:

- ערב מילגות. ערב שהוקדש למתן מידע על מילגות שונות ללימודים אקדמיים, מכינות, בחינות פסיכומטריות, הכשרה מקצועית והשלמת בגרויות. במהלך המיפגש ניתנה למשתתפים אפשרות להגיש בקשות למילגות.

- סדנת אדם והשקפת עולמו – בית מדרש. צעירים תושבי היישוב נפגשים אחת לשבועיים על מנת לשוחח על נושאים המעניינים אותם.

- ערב בידור לצעירים בני משפחות עולים מאתיופיה. ערב בידור בהשתתפות סטנדאפיסט.

כמו כן הוצעו לצעירי היישוב התוכניות הבאות שבוצעו במסגרות אחרות: קורס להשלמת 12 שנות לימוד, קורס להשלמת בגרויות, קורס הכנה למבחן הפסיכומטרי, קורסים להכשרה מקצועית (הכשרת מחסנאים ממוחשבים והכשרת מומחים לרשתות תקשורת) וסדנא להכוון לימודי ותעסוקתי. במסגרת המרכז מופעלת גם תוכנית אפיקים המיועדת לסייע בהשתלבות בעבודה של צעירים בסיכון (תוכנית זו תתואר בהמשך).

במרכז הצעירים בכפר סבא פועל צוות הכולל את מנהלת המרכז, מנהלת אדמיניסטרטיבית, רכז זינוק בעליה (עבודה עם צעירים עולים), רכז פיתוח אישי, רכזת תעסוקה, רכז השכלה גבוהה, רכז מעורבות תרבותית וחברתית, רכז גשר לעצמאות (עבודה עם אוכלוסיות צעירים בעלות צרכים ייחודיים כמו בוגרי פנימיות ומשפחות אומנה). צוות זה נעזר במספר גדול של מתנדבים.

עובדי ומתנדבי המרכז פועלים במיגוון של תחומים ובכללם: ייעוץ והכוונה אישיים לצעירים יוצאי הקהילה האתיופית, עידוד גיוס לצה"ל, ליווי חיילים יוצאי הקהילה האתיופית, שיפור הקשרים בין צעירים עולים לבין צעירים ילידי הארץ, השמה של צעירים בשירות לאומי, ייעוץ והכוונה לצעירים בנושאים אישיים שונים כולל בתחום הלימודים והתעסוקה, פיתוח וקידום מענים בתחום התעסוקה וההשכלה הגבוהה. פיתוח תוכניות שונות בתחום המעורבות החברתית ועידוד השתלבות הצעירים בהן, טיפול בצעירים בוגרי פנימיות ומשפחות אומנה חסרי עורף משפחתי. בין התוכניות הנוספות המופעלות על ידי המרכז ניתן לציין את: הסדנאות לבחירת קריירה ומסלולי לימוד וכניסה

לעולם העבודה, ירידי תעסוקה והשכלה, קורס להקמה וניהול עסק, פרסום מאגר משרות, פרויקט קפה שפות (מיפגש בין צעירים יוצאי ארצות שונות), קורס ליזמות חברתית, ליווי אישי של חיילים הנתקלים בבעיות במהלך שירותם הצבאי.

המרכז לצעירים בנצרת עלית מספק אף הוא מיגוון של שירותים הכוללים בין השאר: מידע וייעוץ בנושאי זכויות והטבות לחיילים משוחררים, ייעוץ והכוונה בתחום ההשכלה, השלמת השכלה, תיגבור לימודי לסטודנטים באופן פרטני וקבוצתי, עידוד למעורבות חברתית וסדנאות העצמה והעשרה בנושאים שונים.

בשלב ביצוע נמצא עתה מחקר הערכה שיטתי על פעילות המרכזים. עם זאת, המשרד לקליטת העלייה המסכם את פעילותם בסוף 2007 מצביע על ההישגים הבאים:

- 2,200 צעירים (מתוכם כ-40% צעירים עולים) נכנסו למעגל של עשייה ומעורבות חברתית במסגרת המרכזים.
  - למעלה מ-60% מהפונים לייעוץ בנושא תעסוקה הושמו במקומות עבודה שונים.
  - למעלה מ-1,000 צעירים שפנו למרכזים עברו הכשרה מקצועית.
  - מספר הצעירים הפונים למרכזים עולה באופן קבוע.
- ההכרה לה שותפות מנהלות המרכזים שרואיינו במהלך איסוף המידע ששימש בסיס למסמך זה היא שהמרכזים ממלאים תפקיד חיובי וכי הם הגיעו להישגים משמעותיים. לסיכום, ראוי לציין שלושה מרכיבים עיקריים המאפיינים את פעילותם:
- המרכזים פועלים במספר קטן של יישובים בלבד.
  - המרכזים שמים דגש על שלושה תחומי פעולה מרכזיים: השכלה, תעסוקה ופעילות חברתית.
  - המרכזים ממעטים לעסוק בבעיות ובצרכים אחרים של אוכלוסיית הצעירים ובמיוחד הצעירים במצבי סיכון.

4. השירותים המסופקים על ידי עמותות וקרנות

כפי שצויין לעיל עמותות רבות פועלות בישראל בתחום השירותים לצעירים אם כי מעטות מהן מתמקדות בתחום זה. בסקירה להלן יוצגו כמה תוכניות המבוצעות על ידי חלק מעמותות אלה. הצגת תוכניות אלו נועדה להדגים את אופי הפעילות של העמותות, את הפוטנציאל הרב הטמון בהן ואת מידת מיצויו.

עמותת עלם

עמותת עלם (עמותה לנוער במצבי סיכון) מפעילה מיגוון רחב של תוכניות לנוער במצבי סיכון. בתחום הצעירים מפעילה העמותה מספר תוכניות. שתיים מהן, האחת בירושלים (גלגל) והאחרת בתל אביב (מישהו לרוץ איתו) המיועדות לצעירים עולים יתוארו להלן. מטרת התוכניות לספק מענים לצרכים של צעירים בודדים החיים ברחוב ומן הרחוב. צוותי התוכניות מחפשים ומאיתרים צעירים המתגוררים בבתי נטושים ובאיזורים שוממים בערים. מביאים אותם למשרדי התוכניות ומציעים להם ייעוץ והכוונה. לכל צעיר מוצמד מלווה אישי התומך בו, מכוון אותו ומלווה אותו לשירותים קהילתיים בהם הוא יכול לקבל סיוע כמו קופת חולים, ביטוח לאומי ומרכזי גמילה. התוכניות מהוות איפוא חוליה ראשונה שבהמשכה מקשרים את הצעירים לשירותים טיפוליים ושיקומיים בקהילה.

האוכלוסייה העיקרית המטופלת בתוכניות אלו הם בגילאי 18-26. רובם המכריע הם יוצאי חבר העמים ומיעוטם יוצאי אתיופיה. בין 10% ל-15% הן צעירות.

לפי דיווח של עלם מטופלים כל שנה במסגרת תוכניות אלה מאות צעירים (אין נתונים מדויקים יותר).

תוכנית נוספת של עלם – בית אמיתי – מיועדת לצעירות עד גיל 25 נפגעות אלימות מינית. הבית ממוקם בצפון תל אביב ומציע לצעירות "מרחב תמיכה" הכולל אפשרות להשתתף בקבוצות מגוונות של פעילות (אמנות, סדנאות חווייתיות) ולקחת חלק באירועים חברתיים שונים. בנוסף ניתנים במסגרת הבית שירותים שונים ובכללם: ייעוץ פסיכיאטרי, ייעוץ משפטי, טיפול פרטני והפנייה לשירותים קהילתיים שונים.

פעולותיה של עלם בתחום הצעירים נתמכות על ידי גורמים שונים כמו משרד הרווחה והשירותים החברתיים וקרנות שונות.

עמותת ילדים בסיכוי – העמותה לילדי פנימיות

עמותת ילדים בסיכוי מבצעת את תוכנית "גשר לבוגרי השמה חוץ-ביתית חסרי עורף משפחתי" להכשרת בוגרי פנימיות לחיים לאחר צאתם מהפנימיות.

אוכלוסיית היעד של התוכנית כוללת צעירים בוגרי סידורים חוץ-ביתיים (פנימיות ומשפחות אומנה) שהגיעו לגיל 18 ואינם יכולים לקבל תמיכה כמו מקום מגורים וסיוע כלכלי ממשפחתם, או בשל היעדר משפחה או משום שמשפחתם אינה מסוגלת להושיט להם סיוע. צעירים אלה נדרשים בעבור באופן חד ממסגרת שמספקת להם הגנה ותמיכה לחיים עצמאיים מבלי שיהיו מוכנים לכך.

מטרות התוכנית לספק לצעירים אלה הן תמיכה קונקרטיה הכוללת: מקום מגורים, הכשרה תעסוקתית, שילוב בתעסוקה והכוונה ללימודים, הן תמיכה רגשית הכוללת: ליווי אישי וייעוץ בנושאים שונים וכן התנסות בפועל בניהול חיים עצמאיים. הצעירים בוגרי הפנימיות מתגוררים בשלושה סוגי מגורים: המשך מגורים בפנימיות בהן שהו קודם לכן, בדירות בקהילה וביחידות דור איזורים. בכל צורות המגורים הצעירים מלווים על ידי מדריכים שתפקידם להכניס לחיים עצמאיים ולייעץ להם בנושאים קונקרטיים שונים כמו: ניהול תקציב, ניהול חשבון בנק, שכירת דירה והחזקתה, ומתן מידע על גורמים שונים אליהם ניתן לפנות על מנת לקבל סיוע בנושאים שונים.

במסגרת התוכנית כלולים כיום כ-200 צעירים. (ראוי לציין כי כל שנה מסיימים את השהות בסידורים חוץ-ביתיים כ-500-600 צעירים שרבים מהם חסרים עורף משפחתי).

התוכנית מקיימת קשר עם מרכז צעירים אחד בלבד (בכפר סבא).

הערכה מפורטת של התוכנית שבוצעה על ידי פרופ' רמי בנבנישתי מציינת כי "יש סימנים ברורים שהתוכנית אמנם פעלה בדרכים שהציבה לעצמה כדי לקדם את הצעירים באמצעות המתמודדות עם עבודה, לימודים, שירות צבאי והתמודדות עם משימת חיים נוספות העומדות בפניהם בדרכם לעצמאות". המחקר ממליץ עם זאת על צעדים שונים שעשויים לשפר ולקדם את התוכנית. שתי תוכניות נוספות המבוצעות על ידי העמותה והמיועדות להכין את בוגרי הפנימיות לחיים עצמאיים הן: תוכנית להכנת ויצירת קשר עם הצבא במטרה להקל על בוגרי פנימיות להשתלב בצבא ולסיים את שירותם בו בהצלחה ותוכנית הכוללת הכנת ערכת עבודה בנושא כישורי חיים שתועבר לחניכי פנימיות במהלך כיתות י"א-י"ב בכוונה להכשירם לחיים לאחר סיום הפנימייה. התוכנית מתייחסת לנושאים אישיים, זוגיים וחברתיים לצד נושאים כמו: מציאת עבודה, שכירת דירה וניהול תקציב. ראוי לציין כי לתוכניות אלה כמה שותפים: משרד הרווחה והשירותים החברתיים (שמשתתף בוועדת ההיגוי אך אינו מעורב במימון התוכניות), הביטוח הלאומי, הגוינט (ת.ב.ת. ואשלים) וקרן גנדיר המממנים את התוכנית.

תוכנית "למרחב"

תוכנית זו היא תוכנית נוספת המיועדת לסייע בעיקר לצעירים בוגרי מסגרות חוץ ביתיות וחסרי עורף משפחתי להשתלב במסגרות חברתיות נורמטיביות ולתרום לחברה.

איתור הצעירים נעשה בדרך כלל בכיתה י"א, אך הליווי בפועל מתחיל בכיתה י"ב ונמשך עד 5 שנים לאחר תום השירות הצבאי או השירות הלאומי – בסך הכל כ-9 שנים. הליווי מיועד לסייע לצעירים

להשתלב בצבא ולאחר השחרור במסגרות של לימודים ותעסוקה. התוכנית כוללת כמה מרכיבים עיקריים: ליווי אישי ופרטני צמוד (לכל משתתף בתוכנית מלווה אישי קבוע), עבודה קבוצתית, פעילויות חברתיות ותרבותיות ומחוייבות חברתית של המשתתפים המתבטאת במעורבות בקהילה. הפעילות מתבצעת בבית "למרחב" בהוד-השרון. עד כה סיימו את התוכנית 32 צעירים החיים בקהילה באופן עצמאי ומשתתפים בה 140 צעירים. התוכנית הוקמה ביוזמת קרן "מוזס-וולפוביץ" שגם מממנת אותה.

ת.ב.ת. (תנופה בתעסוקה)

ת.ב.ת. הוא ארגון לפיתוח תוכניות להשתלבות בעבודה שהוקם על ידי ג'וינט ישראל וממשלת ישראל. הארגון אחראי על הפעלת נושא התעסוקה במסגרת המרכזים לצעירים (שתוארו לעיל) ומפעיל בנוסף לכך מספר תוכניות לשילוב צעירים בתעסוקה. אחת מהן היא תוכנית "אפיקים" בה שותפים השירות לנוער וצעירים והשירות לנערות וצעירות במשרד הרווחה, האגף להכשרה מקצועית במשרד התמ"ת, שירות התעסוקה, המוסד לביטוח לאומי, מחלקות רווחה ברשויות המקומיות ועמותת אפשר.

התוכנית מתמקדת בסיוע לצעירים בגילאי 18-27 להשתלב בעבודה. התוכנית שמה דגש מיוחד על סיוע לצעירים בקצה התחתון של הרצף התפקודי הנורמטיבי. מדובר בצעירים נטולי עורף משפחתי-כלכלי שאינם נוטלים חלק פעיל במעגלי החברה הנורמטיביים, ומתאפיינים באי התאמה ובנשירה ממסגרות תעסוקתיות ארוכות טווח. מטרת התוכנית הינה לסייע להשתלבות מוצלחת לטווח ארוך של צעירים אלו במקומות עבודה וזאת על ידי פיתוח תוכנית מערכתית כוללת אשר תאפשר שיתופי פעולה בין ארגונים ואיגום משאבים.

בשנת 2008 נכללו במסגרות התוכנית כ-200 צעירים. התוכנית כוללת מספר מרכיבים עיקריים כמו: סדנא אינטנסיבית להכרות עם עולם התעסוקה הכוללת פיתוח אישי, הקניית מיומנויות חיפוש עבודה והעצמה אישית, מיפגשים קבוצתיים המיועדים ללוות את הצעירים למסגרות הכשרה מקצועית ולמקומות עבודה, השתתפות בקורס הכשרה מקצועית וליווי פרטני בתהליך ההשתלבות בתעסוקה.

תוכניות נוספות לשילוב צעירים בתעסוקה בהן מעורב ארגון ת.ב.ת. כוללים בין השאר את תוכנית "זינוק" שתוארה לעיל, תוכנית "סטרייב", תכנית "מכורים לתעסוקה" ותכנית לשילוב צעירים חרדים בתעסוקה ("שחר כחולי").

עמותת כיוונים

מטרת העמותה לקדם צעירים בעלי צרכים מיוחדים תוך עידוד עצמאות ומעורבות בקהילה בה הם חיים ולסייע להם להשפיע על מסלול חייהם. העמותה מפעילה שתי תוכניות לצעירים: מכינת "כנפיים לחיים" ותוכנית המשך למכינת כנפיים. התוכניות נתמכות על ידי אשלים וגורמים נוספים. מכינת "כנפיים לחיים" מיועדת לצעירים נכים בני 18 עד 21 אשר השתלבו במערכת החינוך הרגילה ועומדים בפני משבר עם סיום שנת י"ב מכיוון שחבריהם ממשיכים בתוכניות המשך שונות כמו, שירות צבאי או שירות לאומי ואילו הם מקבלים פטור אוטומטי מן הצבא. בשל כך רבים מצעירים אלו נמצאים עם סיום לימודיהם בבית משפחתם. מצב זה הוא בעייתי בשל העובדה שלצעירים אלה יש מוטיבציה לקחת חלק באחת מתוכניות השירות הלאומי. התוכנית המסופקת לצעירים אלה כוללת על פני מהלך בן שנתיים שלושה פרקים מקבילים המותאמים ליכולותיהם: שירות לאומי, השלמת השכלה ולימודים במכללה ומעורבות קבוצתית במסגרת תוכנית של כישורי חיים. המשתתפים בתוכנית מתגוררים בדירות משלהם.

התוכנית השנייה היא תוכנית המשך לבוגרי מכינת כנפיים, אך היא מיועדת גם לצעירים נכים בני 21 עד 30 שלא היו במכינה. התוכנית מציעה למשתתפים בה סיוע בתחומים הבאים: דיור, לימודים, עבודה, בילוי שעות הפנאי והעשרה בתחומים אישיים שונים. בתוכניות אלו משתתפים כ-100 צעירים בעלי נכויות שונות.

האגודה הישראלית למען יהודי אתיופיה

אגודה זו פועלת במגוון של תחומים על מנת לקדם ולשפר את מצבם של יוצאי אתיופיה בישראל. מעורבותה בתחום הצעירים כוללת בין השאר את הפעולות הבאות: מתן מילגות לתלמידים בעיקר במוסדות להשכלה גבוהה וסיוע בהשתלבות בתעסוקה על ידי מתן מידע וייעוץ, ייזום תוכניות שונות כמו סדנא להעצמה תעסוקתית של אקדמאים צעירים המופעלת במרכז הצעירים בנתניה. האגודה אף פועלת כגורם מסנגר המנסה להשפיע על עיצוב מדיניות הממשלה ביחס לבני העדה. בעקבות לחציה של האגודה וגורמים נוספים בתחום זה פיתחה הממשלה תוכנית חומש לשיפור קליטת בני העדה שאושרה בפברואר 2008. התוכנית שמה דגש מיוחד על קידום הצעירים בני העדה וסיוע בהשתלבותם הכלכלית והחברתית על ידי מתן עזרה בכמה תחומים כמו: מילגות לימודים, תוכניות להשלמת השכלה, השתלבות במסגרות תעסוקה וסיוע למשפחות צעירות בתחום הדיור (בנוסף לסיוע הניתן לכלל המשפחות המשתייכות לעדה). האגודה עוקבת אחר מידת היישום של תוכנית זו. ראוי לציין כי בתום הסיוע ליוצאי אתיופיה פועלים ארגונים נוספים כמו גרעיני צעירים הפועלים בשכונות בהן מתרכזת אוכלוסייה זו.

עמותת החוט המשולש

מטרת העמותה הפועלת בירושלים להעניק בית חם לנערים, נערות, צעירים וצעירות (גילאי 13-24) במצבי סיכון שונים כגון נשירה ממסגרת פורמלית ונתק מהמשפחה. הבית החם הפתוח כל יום בין השעות 15.00 ל-23.00 מציע לאלו הבאים בשעריו סוגים שונים של סיוע כמו: ייעוץ אישי, יחס חם, ארוחה חמה ופעילויות חברתיות שונות. פרויקט נוסף אותו מפעילה העמותה הוא "בית החוט המשולש" המשמש קורת גג לכ-20 צעירים וצעירות מנותקים בגילאי 17-23. מטרת פרויקט זה הנמשך בין 3 ל-9 חודשים לסייע לצעירים להשתלב בתום התהליך השיקומי במסגרות נורמטיביות של עבודה ולימודים. הפרוייקט מבוצע בשיתוף עם משרד הרווחה והאגף לקידום נוער בערייה.

תוכנית המנטורינג – נערות למען נערות

תוכנית המנטורינג פותחה בבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת תל אביב ומבוצעת בשיתוף עם עמותת אשלים, השירות לנערות וצעירות במשרד הרווחה וויצ"ו ישראל ונתמכת על ידי כמה קרנות. התוכנית מכשירה נערות וצעירות שהיו שרויות בקשיים ומצוקות וטופלו על ידי שירותי הרווחה והחינוך להיות מנטוריות-מסייעות לנערות במצוקה. נקודת המוצא הבסיסית המנחה את התוכנית היא שתיפקוד הנערות הצעירות כמנטוריות לנערות במצוקה יסייע להן עצמן בצורה משמעותית וכן לנערות במצוקה שיהיו בטיפולן.

עד סוף 2007 סיימו את תוכנית ההכשרה כ-200 נערות/צעירות. עם סיום תוכנית ההכשרה עומדות בפני הצעירות שתי אפשרויות: שירות בצה"ל או שירות לאומי המיועד לנערות שאינן מתגייסות לצה"ל. לאחר סיום התוכנית משתלבות הנערות/צעירות בתוכנית הבוגרות במסגרתה הן פועלות כעובדות בשכר בשירותים לנערות במצוקה כמו מחלקות לשירותי רווחה, בתים חמים, תוכנית הפוך על הפוך, פנימיות לילדים ולבני נוער ומעונות והוסטלים לנערות. במסגרת תוכניות אלו הן ממלאות תפקידים שונים בהם מושם דגש על יצירת קשר אישי ותומך עם נערות במצוקה. רכזת תוכנית הבוגרות נמצאת בקשר אישי עימן ומסייעת להן במידת הצורך בתחומים של דיור, לימודים ותעסוקה והעשרה אישית.

צעירים יוזמים עתיד

עמותה שהוקמה על ידי סטודנטים בבאר שבע על מנת לסייע לאוכלוסיית הזקנים בעיר. פעילות העמותה כוללת סיוע בתקשורת בין הזקנים למוסדות שונים בעיר, תרגום מסמכים ומאבק להסרת אנטנות סלולאריות מעל גגות של מסגרות דיור מוגן.

מרכז מריאן לגיל הרך והמשפחה קריית גת

מרכז זה העוסק בייזום וביישום תוכניות סיוע שונות להורים ולילדיהם פיתח תוכנית מיוחדת להדרכת ולהעצמת הורים צעירים חסרי ניסיון בקריית גת.

כאמור, התוכניות שנסקרו לעיל מייצגות כמה דוגמאות מתוך מיגוון רחב של תוכניות המוצעות לצעירים בישראל על ידי ארגונים וולונטריים ובכללם ארגונים שהוקמו על ידי צעירים. הסקירה ומידע נוסף על פעילות ארגונים וולונטריים בתחום זה מצביעים על כך שהארגונים הפועלים בתחום זה פיתחו כמה תוכניות חדשניות העונות על צרכים חיוניים של קבוצות שונות של צעירים במצבי סיכון כמו: משפחות צעירות במצבי מצוקה שונים, עולים, חסרי בית, מובטלים, נושרים ממסגרות לימודיות, בוגרי פנימיות, נכים, נפגעות אלימות, חרדים וחוזרים בשאלה. אך תוכניות אלו מאופיינות על ידי כמה תכונות מרכזיות, המצמצמות את תחולתן והשפעתן: הן מעטות, מופעלות במספר יישובים בלבד ומכסות רק חלק מהצעירים והצעירות שעשויים להסתייע בהן. יתר על כן, רבות מתוכניות אלו אינן מתמידות לאורך זמן, ראוי אף לציין שבשל המצב הכלכלי הקשה שהתפתח בתקופה האחרונה נפגעה יכולת הפעילות של רבות מהעמותות וזאת בשל הקשיים בפניהם הן ניצבות במאמצייהן לגייס תמיכה כספית ממקורות שונים כמו קרנות ותרומות אישיות.

סקירת פעילות הארגונים השונים (משרדי ממשלה, רשויות מקומיות, ארגונים וולונטריים, קרנות וצורות שונות של חברויות בין ארגונים אלו) מצביעה על התייחסות הארגונים למגוון צורכי הצעירים.

לוח 1 מסכם את הסקירה באמצעות הצגה תמציתית של אוכלוסיות הצעירים הזקוקות לסיוע והארגונים המספקים מענים לצרכים אלו.

לוח 1: אוכלוסיות צעירים עם צרכים והגורמים הארגוניים המספקים להם מענים

(באופן ישיר או עקיף)

האוכלוסייה	הגורמים הארגוניים המעורבים באספקת שירותים*
1. צעירים בקצה הרצף (התנהגות עבריינית, השתייכות למסגרות לא נורמטיביות)	משרד הרווחה והשירותים החברתיים (שירותי התקון), משרד הבינוי והשיכון, מחלקות רווחה מקומיות, עמותות כמו עלם, אור שלום
2. צעירים חסרי בית	משרד הרווחה והשירותים החברתיים, מחלקות רווחה מקומיות, עמותות כמו עלם, למרחב, אור שלום, החוט המשולש (הפועלת בירושלים), דן אבשלום (הפועלת ברחובות), קרן מוזס-וולפוביץ
3. צעירים הזקוקים לתמיכה אישית וליעוץ	משרד הרווחה והשירותים החברתיים, מחלקות רווחה מקומיות, מרכזים לצעירים, עמותות כמו עלם, רוח נשית, חצר נשית, תכנית המנטורינג, קרנות כמו קרן גנדיר וקרן אריסון
4. צעירים חסרי אמצעים כלכליים	משרד הרווחה והשירותים החברתיים, מחלקות רווחה מקומיות, משרד הקליטה, הסוכנות היהודית, עמותות כמו התאחדויות עולים, קרנות כמו קרן אריסון
5. צעירים מובטלים	משרד התעשייה המסחר והתעסוקה, משרד הרווחה והשירותים החברתיים, משרד הבינוי והשיכון, מחלקות רווחה מקומיות, גיוינט ישראל (ת.ב.ת.), מרכזים לצעירים, מרכזים לפיתוח ההון האנושי, הסוכנות היהודית, קרנות הביטוח הלאומי, עמותות כמו בעצמי ורוח נשית
6. צעירים המתקשים להשתלב במסגרות לימודיות כמו אוניבר-סיטאות ומכללות (בעלי השכלה חלקית, מחסור באמצעים, חוסר מידע מספיק וכדומה')	משרד החינוך, משרד הרווחה והשירותים החברתיים, מחלקות רווחה מקומיות, תכנית "השגים" בה שותפים גורמים שונים כמו המועצה להשכלה גבוהה, משרד הבינוי והשיכון והגיוינט, מרכזים לצעירים, מרכזים לפיתוח ההון האנושי, עמותות כמו האגודה למען יהודי אתיופיה, גרעיני צעירים, קרנות כמו קרן גנדיר
7. צעירים המסיימים שירות צבאי	משרד הביטחון (היחידה להכוונת חיילים משוחררים), מרכזים לצעירים, קרנות כמו גנדיר ומוזס-וולפוביץ
8. צעירים בעלי נכויות פיסיות ונפשיות	עמותת כיוונים, המתנ"סים, קרנות הביטוח הלאומי
9. עולים חדשים צעירים	משרד הקליטה, מרכזים לצעירים, תוכנית מסד קליטה, עמותות כמו האגודה למען יהודי אתיופיה, והתאחדויות עולים
10. צעירים בוגרי פנימיות ומסגרות טיפוליות שיקומיות אחרות	עמותת ילדים בסיכוי, משרד הרווחה והשירותים החברתיים, מחלקות רווחה מקומיות, מרכזים לצעירים

* הרשימה כוללת הן ארגונים המספקים שירותים בצורה ישירה והן ארגונים המממנים את השירותים. הרשימה אינה מתיימרת לכלול את כל הארגונים המעורבים בכל אחד מהתחומים.

11. צעירים מכורים לסמים ולאכזוהול	השירות להתמכרויות, הרשות למלחמה בסמים ובאלכוהול ועמותות כמו עלם ואפשר
12. צעירות שעוסקות בזנות	משרד הרווחה והשירותים החברתיים, מחלקות רווחה מקומיות, משרד ראש הממשלה (הרשות לקידום מעמד האישה)
13. צעירים הסובלים מאלימות (אלימות במשפחה תקיפה מינית וכדומה)	משרד הרווחה והשירותים החברתיים, מחלקות רווחה מקומיות, עמותות כמו עלם ורוח נשית ומרכזי סיוע לנפגעות תקיפה מינית
14. צעירים חרדים	משרד הרווחה והשירותים החברתיים, מחלקות רווחה מקומיות
15. חוזרים בשאלה צעירים	עמותות (דרור, ה.ל.ל.)
16. משפחות צעירות כולל משפחות חד-הוריות המתקשות בניהול החיים המשפחתיים ובגידול הילדים	משרד הרווחה והשירותים החברתיים, מחלקות רווחה מקומיות, עמותות כמו פעמונים ורנות כמו קרן אריסון
17. אסירים משוחררים צעירים	הרשות לשיקום האסיר, משרד הרווחה והשירותים החברתיים, מחלקות רווחה מקומיות

נתוני הלוח מצביעים על כך שבזירה פועלים ארגונים ממשלתיים, מוניציפאליים, וולונטריים וקרנות המספקים מענים למגוון רחב של צורכי הצעירים. נראה שאין כיום צורך של צעירים שאין ארגון המתייחס אליו. הנתונים על היקף פעילותם של הארגונים ומיקומם מצביעים עם זאת על כך שארגונים אלו מצליחים לספק מענים רק לחלק קטן מהצעירים בעלי הצרכים.

VI. היקף ההוצאה לשירותים לצעירים

מהו היקף ההוצאה הכוללת של הממשלה, הרשויות המקומיות וארגונים לא ממשלתיים כולל קרנות לשירותים לצעירים?

מהו היחס בין הוצאה זו להוצאה לאוכלוסיות אחרות?

הנתונים העומדים לרשותנו על ההוצאה של משרד הרווחה והשירותים החברתיים לשירותים לצעירים מאפשרים לתת מענה חלקי בלבד לשאלות אלו וזאת בשל העובדה שהשירותים אינם מתרכזים באוכלוסיית הצעירים בלבד ועל כן ההוצאה של המשרד לצעירים (כולל משפחות צעירות) כלולה בהוצאה המיועדת לאוכלוסיות נוספות כגון ילדים ונערים, משפחות ומתמכרים.

מידע חלקי על נושא זה עשוי עם זאת להתקבל מבדיקת ההוצאה של המשרד לשירותים לנוער וצעירים ולנערות וצעירות בקהילה המועברת ברובה ליחידות לנוער וצעירים ולנערות וצעירות במחלקות הרווחה ברשויות המקומיות. תקציב 2008 של המשרד עמד על סכום של 3.6 מיליארד ₪. מתוך סכום זה הוקצה לאגף לשירותי תקון סכום של 316 מיליון ₪ (פחות מ-9%). מתוך תקציב זה הוקצה לשירותים לנערים ונערות ולצעירים וצעירות בקהילה סכום של 54 מיליון ₪, כלומר כאחוז וחצי בלבד מתקציב המשרד. הנתונים שהוצגו לעיל על היקף השירותים לאוכלוסיות אלו מראה שהנתח העיקרי של סכום זה הוקצה לשירותים לנערים ונערות. ניתן להניח אפוא שההקצאה הממשלתית לשירותים לצעירים ולצעירות בקהילה הייתה נמוכה ביותר. סכום נוסף של כ-50 מיליון ₪ הועבר למשרד הרווחה לצורך פיתוח ואספקת שירותים לבני נוער חרדים (מקורו של סכום זה בהקצבה למפלגת ש"ס בעקבות ההסכם הקואליציוני עימה). את ההוצאה הממשלתית לשירותים לצעירים ולצעירות המנותבת למחלקות הרווחה המקומיות משלימה ההשתתפות של הרשות המקומית האמורה לכסות נתח של 25% מההוצאה הכוללת של הממשלה והרשויות, אך בשל השוני בין יישובים ברמת ההשתתפות המקומית בתקציבי הרווחה קשה להעריך את היקף ההשתתפות המקומית בשירותים לצעירים. ראוי לציין שהנתונים שהוצגו לעיל אינם כוללים את ההוצאה למשפחות צעירות הכלולות בהוצאה של השירותים לילד ונוער ולפרט ולמשפחה וזאת מכיוון שבניתוח הוצאה זו לא ניתן להעריך את הנתח המוקדש למשפחות צעירות.

ארגון הגיוינט השקיע בין השנים 2006-2008 סכום של כ-5 מיליון דולר במרכזים לצעירים. סכומים נוספים הוקצו על ידי ארגון זה לשירותים הניתנים לאוכלוסיות שונות ובתוכן לצעירים (כמו התוכניות של ת.ב.ת. שהוזכרו לעיל). ראוי לציין עם זאת כי ההשתתפות התקציבית של הגיוינט בתוכניות שונות מוגבלת בזמן והיא מותנית בנכונות גורמים אחרים כמו הממשלה והרשויות לממן את התוכניות לאחר תום התמיכה של הגיוינט.

VII. השירותים לצעירים בישראל – מבט מסכם

סקירת צורכי הצעירים בישראל והארגונים הפועלים כיום בתחום זה תוך הדגשת צרכי הצעירים בסיכון מטילה אור על ההלימה החלקית בין הצרכים והמענים המסופקים להם ומדגישה את הצורך בשינוי מהותי בהתייחסות לאוכלוסייה זו ובמבנה ובדפוסי הטיפול של מערכות השירותים המספקות לה סיוע.

הבעיות העיקריות המאפיינות את מערכת השירותים לצעירים יוצגו להלן:

1. כיסוי חלקי של הצעירים בסיכון וצורכיהם. השירותים לצעירים בסיכון המופעלים כיום על ידי הגורמים השונים הפועלים בתחום זה מתייחסים למגוון הצרכים של הצעירים אך הם "מכסים" רק חלק מהצעירים בעלי צרכים אלו ומספקים להם מענה חלקי.
נראה כי השירותים לצעירים אלו הם כיום אחת החוליות החלשות ביותר במערכת שירותי הרווחה בישראל.
2. העדר מדיניות ממשלתית כוללת. עד כה לא עוצבה וגובשה מדיניות ברורה בתחום הצעירים ובכללם הצעירים בסיכון המתייחסת למכלול הצרכים של אוכלוסייה זו והכוללת יעדים מרכזיים ודרכים למימושם. מדיניות כוללת זו אינה צריכה למנוע יוזמות עצמאיות ומקוריות של ארגונים שונים, אך היא צריכה לכוון את מדיניות הממשלה בנושא ולתרום לפיתוח תוכניות והתערבויות המיועדות לסייע לצעירים ולתאום רב יותר בפעילות הארגונים הרבים הפועלים כיום בזירה ברמה הארצית והמקומית.
3. מעורבות מצומצמת של הממשלה. השירותים לצעירים הוא תחום בו בולטת המעורבות החלקית של הממשלה ומעורבות הולכת וגדלה אם כי עדיין מצומצמת של ארגונים לא-ממשלתיים כמו הגוינט, שהחל לפעול בתחום זה בשנים האחרונות במידה רבה של אינטנסיביות ומילא עם כמה גורמים נוספים כמו משרד הקליטה תפקיד מרכזי בייזום הקמת מרכזים לצעירים הפועלים כיום ב-22 יישובים בישראל (הקמת מרכזים נוספים מצוייה בתהליך של תכנון). המעורבות החלקית של הממשלה משתקפת בהעדר מדיניות כוללת המתייחסת לאוכלוסיית הצעירים ובתוכה לצעירים בסיכון ובהוצאה המזערית המוקדשת לשירותים ייחודיים לצעירים בסיכון ולמשפחות צעירות בתקציב משרד הרווחה. ההוצאה המוגבלת אף משתקפת בעובדה שב-2008 טופלו על ידי מחלקות הרווחה בכל הארץ כ-10,000 צעירים וצעירות בלבד. גם משרד הבינוי והשיכון שמילא בעבר תפקיד מרכזי בייזום ובאספקת שירותים לצעירים במסגרת פרויקט שיקום השכונות צמצם בשנים האחרונות בצורה משמעותית את מעורבותו בתחום הצעירים. ראוי עם זאת לציין את מעורבותו של משרד הקליטה בסיוע לצעירים עולים ובתוכם סטודנטים במוסדות להשכלה גבוהה (בין השאר באמצעות המרכזים לצעירים) ושל משרד הביטחון באמצעות היחידה להכוונת חיילים משוחררים.
4. מעורבות מצומצמת של הרשויות המקומיות. מעורבותה החלקית של הממשלה ובתוכה של משרד הרווחה בנושא הצעירים משתקפת אף בפעילות המוגבלת של הרשויות המקומיות

- ובכללן מחלקות הרווחה בתחום זה. רק חלק מהרשויות עוסקות בנושא זה ואף הן מקדישות לו משאבים כספיים ואנושיים מוגבלים.
5. מספר קטן של ארגונים המתמחים בצעירים. בזירת השירותים החברתיים פועלים ארגונים רבים העוסקים באספקת שירותים לצעירים, אך חלק גדול מהם מספק שירותים גם לאוכלוסיות נוספות כמו ילדים ובני נוער, והשירותים לצעירים תופסים בדרך כלל נתח קטן מפעילותם. מספר קטן של ארגונים מספק שירותים לצעירים בלבד. גם במשרדים הממשלתיים הרלוונטיים ובמחלקות הרווחה אין כיום מסגרות ארגוניות ייחודיות המטפלות בצעירים (להוציא את מינהל הסטודנטים במשרד הקליטה והיחידה להכוונת חיילים משוחררים במשרד הביטחון).
6. ריבוי ארגונים הפועלים בתחום ותיאום חלקי ביניהם. זירת השירותים לצעירים היא זירה רווית ארגונים בה נוטלים חלק מספר משרדי ממשלה ובתוכם אגפים שונים, גופים שונים ברשויות המקומיות, ארגונים וולונטריים וקרנות. התיאום הקיים בין הארגונים האלה ברמה הארצית והמקומית הוא חלקי.
7. קבוצת הגיל. שירותים לבני נוער וצעירים ולנערות וצעירות מתייחסים כיום לאוכלוסיית הצעירים בגילאי 18-25. הצעירים המבוגרים יותר אינם זוכים להתייחסות ספציפית.
8. דגש על השכלה ותעסוקה. בפעילות ארגונים שונים (כמו מרכזי הצעירים) בולט במיוחד הדגש המושם על השכלה ותעסוקה ועל מתן שירותים בעיקר לאוכלוסיות צעירים נורמטיביות. כלומר, צעירים המעוניינים להתקדם ולהתפתח באמצעות רכישת השכלה נוספת והשתלבות בתעסוקה הולמת. ההתייחסות לצעירים בסיכון (צעירים חסרי עורף משפחתי, השכלה וכישורי התמודדות, בוגרי פנימיות ותוכניות אחרות המתקשים להשתלב במסגרת חברתית ומשפחות צעירות במצוקה) היא חלקית, ורק מעט מהם "מכוסה" במידה הולמת על ידי שירותי הרווחה המקומיים וארגונים אחרים.
9. אי שיוויוניות בין יישובים. קיימת מידה רבה של אי שיוויוניות בין יישובים בהיקף השירותים לצעירים. לאי שיוויוניות זו כמה ביטויים בולטים כמו: קיום הבדלים ברמת הפעילות בתחום הצעירים בכלל והצעירים בסיכון בפרט של הרשות המקומית ובתוכה במיוחד של מחלקת הרווחה ומחלקות אחרות, מידת מעורבות שונה של ארגונים וולונטריים וקיום או היעדר מרכז יישובי לצעירים (מרכזים אלה פעלו בעת הכנת המסמך במספר קטן של יישובים בלבד). בולטת במיוחד אי השוויוניות בין היישובים היהודים והערבים (באף לא אחד מן היישובים הערבים

- פועל מרכז לצעירים) וכן בין יישובים גדולים שבחלקם קיימת התייחסות לצורכי הצעירים ויישובים קטנים שבהם התייחסות זו כמעט ואינה קיימת.
10. תוכניות המשקפות יזמות ויצירתיות. מעורבות הארגונים הממשלתיים והלא-ממשלתיים והרשויות המקומיות בתחום הצעירים מאופיינת במידה רבה של יזמות ויצירתיות. במהלך השנים פותחו על ידי ארגונים אלה מיזמים חדשניים ויצרתיים בתחום הטיפול בצעירים (שבשל קוצר היריעה רק חלק מהם תואר לעיל) שהביאו לתוצאות חיוביות ביותר. אך למרבה הצער בשל חוסר משאבים וגורמים נוספים תוכניות אלו מקיפות רק חלק קטן מהצעירים שעשויים להסתייע בהן. הפוטנציאל הרב הקיים בארגונים ובתוכניות שהם מפעילים ממוצה אפוא במידה מעטה. חלק מתוכניות אלו גם אינן מתמידות לאורך זמן בשל מחסור במשאבים.
11. מיעוט המחקר והידע על הצעירים בישראל וצורכיהם. הנתונים הקיימים כיום על צורכי הצעירים בישראל, ובמיוחד צורכי הצעירים במצבי סיכון, הם חלקיים ביותר. גם המחקר האקדמי בתחום זה, כולל מחקרי הערכה על שירותים ותוכניות שונות לאוכלוסייה הוא מצומצם ביותר.

VIII. המלצות לפעולה (מיועדות בעיקר למשרד הרווחה והשירותים החברתיים האחראי על

השירותים לצעירים בסיכון)

- התייחסות משרד הרווחה והשירותים החברתיים לנושא השירותים לצעירים בסיכון חייבת לעבור שינוי משמעותי שיתבטא בכמה צורות:
1. עיצוב מדיניות ותוכניות פעולה ייחודיות בתחום הצעירים בסיכון. על משרד הרווחה והשירותים החברתיים לעצב מדיניות ייחודית ולפתח תוכניות והתערבויות המתייחסות לצעירים בסיכון (כולל משפחות צעירות). על מדיניות זו לכלול יעדים ברורים, תוכניות פעולה, שיטות התערבות מקצועיות ודרכים ליישומן (התוכניות יכולות להתבסס על יזמות ותוכניות שונות שכבר מבוצעות בהצלחה בשטח).
2. ייזום הקמת גוף תאום ממשלתי בין משרדי לטיפול בנושא הצעירים. צרכים שונים של צעירים בתחומים כמו הבטחת הכנסה, דיור, לימודים ותעסוקה אינם מצויים בטווח האחריות של משרד הרווחה ועל כן על המשרד לייזום הקמת רשות לצעירים שתפעל כגוף תאום בין-משרדי לטיפול בצורכי הצעירים שיפעל במסגרת משרד הרווחה והשירותים החברתיים ושיכלול בנוסף למשרד זה את נציגי המשרדים הבאים: ראש הממשלה, הבינוי והשיכון, הקליטה, הביטחון,

הבריאות, החינוך, ביטחון הפנים, קליטת העלייה והתמי"ת. על גוף זה לעצב מדיניות ממשלתית כוללת ודרכי פעולה שיתייחסו לצורכי הצעירים בתחומים כמו הבטחת הכנסה, השלמת השכלה, השתלבות בתעסוקה ודיוור ולתאם את פעילויות המשרדים השונים בתחומים אלו.

- 3 גידול בהוצאה. יש להגדיל באופן משמעותי את ההוצאה של משרד הרווחה והשירותים החברתיים לתוכניות ולשירותים המיועדים לאוכלוסיית הצעירים בסיכון, כולל משפחות צעירות. גידול זה צריך להביא לתוספת משמעותית במספר העובדים המטפלים באוכלוסיית הצעירים ובתוכניות המיועדות לה ולתמיכה גדולה יותר בעמותות הפועלות בתחום זה.
- 4. איתור ויישוג צעירים בסיכון. יש לשנות את המצב הקיים בו רק חלק קטן ביותר מהצעירים בסיכון מכוסה על ידי שירותי הרווחה, וזאת באמצעות הפעלת אמצעים שונים (שכבר מיושמים במספר יישובים) לאיתור וליישוג אוכלוסייה זו ולהכללתה בטווח הפעילות שלהם.
- 5. פיתוח שירותים לצעירים ברשויות מקומיות בהם הם אינם קיימים. שירותים לנוער ולצעירים במסגרת מחלקות הרווחה קיימים אומנם במרבית היישובים אך לא בכלם. יש לחתור לפיתוח שירותים כאלו בכל הרשויות המקומיות בהן קיימת אוכלוסיית צעירים הזקוקה לסיוע.
- 6. רציפות. יש להבטיח את המשך הקשר הטיפולי עם צעירים הזקוקים לסיוע שטופלו על ידי יחידות הנוער והצעירים, המפתנים והפנימיות, גם לאחר הגיעם לגיל 18.
- 7. הרחבת טווח הגיל המכוסה על ידי שירותי הרווחה לצעירים. יש להרחיב את האוכלוסייה המכוסה על ידי שירותי הרווחה לצעירים ולכלות בה גם את טווח הגילים 26-30.
- 8. עידוד יצירתיות ויזמות מקומית בפיתוח שירותים העונים על צורכי הצעירים. יש לעודד את מחלקות הרווחה לפתח שירותים, תוכניות פעולה והתערבויות המתמקדים בצעירים בסיכון ומספקים להם מענים הולמים (כמו זוגות צעירים במצבי מצוקה, צעירים חסרי דיוור, אמהות חד-הוריות, משפחות צעירות המתקשות בגידול ילדיהן) על ידי העמדת משאבים מיוחדים לנושא זה. ההצלחות של מיזמים חדשים שפותחו על ידי מחלקות הרווחה וארגונים נוספים מצביעות על הפוטנציאל הרב הטמון בפיתוח מגמה זו.
- 9. הגברת התאום ושיתוף הפעולה ברמה המקומית בין הארגונים השונים הפועלים בתחום הצעירים. ביישובים לא מעטים פועלים ארגונים שונים המספקים שירותים לצעירים. על מחלקות הרווחה המקומיות להגביר את התאום ושיתוף הפעולה בין ארגונים אלה באמצעות הקמת גוף תאום מקומי לטיפול בצורכי הצעירים.

10. הבטחת הקביעות והרחבת היישום של תוכניות מוצלחות. יש לאתר תוכניות המבוצעות על ידי מחלקות הרווחה וארגונים אחרים שהוכיחו את יכולתן לספק מענים הולמים לצרכים של צעירים בסיכון, לדאוג להמשכיותן ולהרחיב את יישומן.
11. היערכות ארגונית. יש לבחון את מבנה המערכת הארגונית המטפלת בבני נוער ובצעירים ברמה הארצית והמקומית. בחינה זו צריכה לשקול את האפשרות של שינוי המצב הקיים בו ההתייחסות לבני נוער ולצעירים נעשית במסגרת אחת (תוך הפרדה מגדרית). המלצתנו היא לשקול את הפרדת הטיפול בבני נוער לבין הטיפול בצעירים הן ברמה הממשלתית והן ברמת מחלקות הרווחה המקומיות ולבחון את האפשרות של הקמת מסגרות ייחודיות לטיפול בצעירים וצעירות. נקודת המוצא המנחה המלצה זו לבדיקה יסודית של המבנה הארגוני של השירותים לנערים ונערות ולצעירים וצעירות היא שהבעיות המורכבות של אוכלוסיות הצעירים והצעירות והצורך בשינוי משמעותי בהתייחסות אליהן, מחייבים קיומן של מסגרות ארגוניות נפרדות וייחודיות העוסקות באוכלוסיות אלו ומתעלות את כל מאמצייהן להתמודדות עם בעיותיהן ולמתן מענה לצורכיהן.
12. התמחות והתמקדות. גם אם יוחלט להשאיר את המבנה הארגוני הקיים, יש ליחד עובדים מיוחדים הן ברמה הארצית והן ברמה המקומית לטיפול באוכלוסיית הצעירים והצעירות (כולל משפחות צעירות) בלבד. מינוי עובדים כאלו הוא בעייתי ביישובים קטנים ועל כן יש לשקול את האפשרות של שילוב השירותים לאוכלוסייה זו במספר יישובים הסמוכים זה לזה (נושא המבנה הארגוני של מחלקות הרווחה נדון עתה בוועדה שמונתה על ידי מנכ"ל משרד הרווחה והשירותים החברתיים. הוועדה מתייחסת באופן ספציפי למבנה השירותים במחלקות קטנות וראוי על כן להמתין למסקנותיה שתהיינה רלוונטיות בוודאי גם לגבי השירותים לבני נוער וצעירים).
13. הכשרה. יש להכשיר עובדים סוציאליים הן במסגרת בתי הספר לעבודה סוציאלית והן במסגרת בית הספר המרכזי לעבודה עם אוכלוסיית הצעירים לה יש בעיות וצרכים ייחודיים.
14. המרכזים לצעירים. יש לשלב את משרד הרווחה והשירותים החברתיים ומחלקות הרווחה המקומיות במרכזים לצעירים (במקומות בהם שילוב זה לא קיים) ולהרחיב את שיתוף הפעולה ביניהם בפיתוח שירותים המיועדים לאוכלוסיית הצעירים בסיכון.
15. תוכניות תעסוקה. יש לשים דגש על פיתוח תוכניות לשילוב צעירים בסיכון בתעסוקה הולמת ולהרחיב במידה ניכרת את התוכניות הפועלות כיום בתחום זה.

16. פיתוח המחקר. יש לעודד את פיתוח המחקר שיעסוק באיתור הבעיות והצרכים של הצעירים ובהערכת תוכניות והתערבויות שונות המופעלות בתחום זה.
17. ריכוז ופירסום מידע. יש לרכז ולפרסם את המידע הקיים על תוכניות שונות לצעירים (כולל משפחות צעירות) המופעלות על ידי ארגונים שונים ותוצאות הפעלתן וזאת לצורך חשיפת הגורמים העוסקים בנושא למיזמים חדשים וללמידה הדדית. יש לשים דגש על פרסום תוכניות שזכו להצלחה.
18. פרסום דו"ח שנתי. יש לפרסם דו"ח שנתי על מצב הצעירים בישראל (בדומה לדו"חות על זקנים, ילדים, משפחות ונכים הקיימים עתה).

IX. סיכום

הטיעון המרכזי של מסמך זה על צורכי הצעירים בישראל והמענים המסופקים להם על ידי מערכת השירותים החברתיים היא, שהארגונים הפועלים בזירה זו הכוללים משרדי ממשלה, רשויות מקומיות, ארגונים וולונטריים וקרנות מודעים לבעיות הצעירים ואף פיתחו במהלך השנים תוכניות שונות המיועדות להתמודד עם המגוון הרחב של בעיות אלו. רבות מתוכניות אלו המשקפות ידע מקצועי, מחוייבות לנושא וכושר יזמות ויצירתיות רבה של העובדים בתחום הניבו פירות ושיפרו את מצב הצעירים שטופלו במסגרתן, עם זאת, הבעיה המרכזית היא שתוכניות אלו מגיעות רק למקצת הצעירים בסיכון העשויים להסתייע בהן. שיעור "הכיסוי" של הצעירים בסיכון הנזקקים לסיוע על ידי שירותי הרווחה הוא הנמוך ביותר בהשוואה לאוכלוסיות אחרות. יתר על כן, רבות מתוכניות אלו הן זמניות בשל חוסר משאבים קבועים. לא היעדר ידע ורצון לטפל בצעירים בסיכון אלא מחסור ניכר במשאבים המיועדים להם ובעובדים המתמחים בטיפול בהם והיעדר מסגרת ארגונית ממשלתית המתמקדת באוכלוסייה זו בלבד ומשקיעה מאמצים בעיצוב מדיניות ובפיתוח שירותים והתערבויות המספקים מענים לצרכיה השונים, הם שהביאו לכך שהפוטנציאל הקיים בתחום זה ממומש בצורה חלקית בלבד.

ההמלצות בחלקו האחרון של המסמך מבקשות להביא לשינוי מצב זה.

X. רשימת מקורות

- אזרחי י. ושבתאי ג.מ. (2008) "רעים" – מסגרת חברתית לצעירים בעלי קשיי תקשורת ולקויות מידה. המוסד לביטוח לאומי, מינהל המחקר והתכנון.
- בנבנישתי ר. (2008) הערכת תוכניות לבוגרים של מסגרות השמה חוץ ביתית חסרי עורף משפחתי. דו"ח מחקר, ירושלים, המוסד לביטוח לאומי (הקרום למפעלים מיוחדים).
- בנבנישתי ר. וזעירא ע. (2008) הערכת מידת השליטה של מתבגרים בהשמה חוץ-ביתית במיומנויות חיים וצורכיהם לקראת עזיבתם את המסגרת. מפגש 28, 17-44.
- בנבנישתי ר. ומגנוס א. (2008) הערכת התוכנית "גשר לבוגרי השמה חוץ-ביתית חסרי עורף משפחתי". מפגש 28, 45-83.
- גוטר-שגיא נ. ומוסקי מ. (2008) תכנית "למרחב" – מענה לצעירים יוצאי השמה חוץ-ביתית. מפגש 28, 85-94.
- גולן מ., קומס מ. וקאי-צדוק א. (2008) "לראות את האור להאיר את החושך" – תוכנית מנטורינג – נערות למען נערות. במ. חובב, ח. מהל ומ. גולן (עורכים) מסיכון לסיכוי התערבויות טיפוליות בנוער עובר חוק ובצעירים במצוקה. ירושלים, כרמל 195-218.
- דולב ט. וכהאן-סטרבצינסקי פ. (2008) מנערים ונערות לצעירים וצעירות: בני נוער בסיכון במעבר לחיים בוגרים: עדויות ממחקרים שונים. הרצאה בכנס נוער וצעירים, יוני 2008.
- הישראלי א. וילמה ש. (2005) צעירים – תקצירי מאמרים מחקרים ותוכניות בנושאי צעירים בגילאי 18-30 בישראל ובעולם. גיוינט ישראל אגף שילוב עולים, משרד הרווחה, משרד החינוך, משרד הבינוי והשיכון והמשרד לקליטת עלייה, ירושלים.
- וינשטין צ. ובוסטין ע. (2009) דו"ח הערכה תוכנית פיילוט צעירים בונים ישראל. מדינת ישראל, משרד הבינוי והשיכון, פרויקט שיקום השכונות, אגף שיקום שכונות חברתי.
- זעירא ע. ובנבנישתי מ. (2008) בוגרים של פנימיות חינוכיות בישראל. תמונת מצב. מפגש 28, 95-134.
- כהאן-סטרבצינסקי פ. (2005) צעירים בני 18 ויותר בסיכון – מאפיינים והשלכות – מחשבות ראשוניות. מאיירס-גיוינט-מכון ברוקדייל.
- לובל ד. (2008) מדיניות צעירים בישראל – תקציר נייר מדיניות שנכתב לקרום גנדיר.
- מרקוס י. ודורון נ. (1988) משפחות צעירות בישראל. תל אביב, אוניברסיטת בר אילן.
- שבי א., הבסי ה. וסבדלובסקי ו. (2008) דפוסי הטיפול בשרות נוער וצעירים. תפוקות המערכת ותוצאות טיפול בנערים וצעירים מנותקים במחוז הדרום. סקר מסכם 2006-2007. מדינת

ישראל, משרד הרווחה והשירותים החברתיים, האגף לנוער צעירים ושירותי תקון, השירות לנוער וצעירים.

שפיר ע. (2008) מיפוי ארגוני צעירים. שתיל, קרן גנדיר.

שרביט ר. ווגשל מ. (2008) צעירים מעל גיל 18 בטיפול אגף התקון, משרד הרווחה והשירותים החברתיים. מפגש 28, 181-185.

מידע באינטרנט באמצעות גוגל (רשימה חלקית)

רשויות מקומיות: אופקים, אזור, אילת, אשדוד, באר שבע, בת ים, גבעתיים, גלגוליה, דימונה, חדרה, חולון, חיפה, טבריה, טירה, טרית הכרמל, יבנה, ירוחם, ירושלים, ירכא, כרמיאל, לוד, מגדל העמק, נהרייה, נס ציונה, נצרת, נצרת עלית, עפולה, ערד, פתח תקוה, צפת, קלנסואה, קריית גת.

ארגונים: גוינט ישראל, קרן גנדיר, שתיל, עלם, הקרן החדשה לישראל.

גורמים ממשלתיים: משרד הרווחה והשירותים החברתיים, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, המוסד לביטוח לאומי.

פרסומים

רשויות מקומיות: חיפה, ירושלים, באר שבע, דימונה.

גורמים ממשלתיים: משרד הרווחה והשירותים החברתיים, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, המוסד לביטוח לאומי, משרד הקליטה.

גורמים נוספים: גוינט ישראל.